МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Кафедра соціальних технологій
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 053 «Психологія»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ З РІЗНИМ ПОДРУЖНІМ СТАЖЕМ»

Виконав(ла): здобувач 2-го курсу магістратури, групи
ЗПЛ-22-2м-vn
заочної форми навчання

_____ Ліпінська Наталя Степанівна

Керівник _____ PhD, Лєсніченко Н.П.
(підпис)

Допущено до захисту рішенням кафедри соціальних технологій
Протокол № __ від «__»_____ 2024р.
Завідувач кафедри _____ Костенко Н.І.
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Ліпінська Н.С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СІМЯХ З РІЗНИМ ПОДРУЖНІМ СТАЖЕМ

Сімейна гармонія – основа стабільності суспільства. Незважаючи на частоту виникнення конфліктів у сім'ї з різних причин, якщо їх не вдається розв'язати, шкоди завдається не тільки сім'ї, а й суспільству загалом.

Останніми роками влада судової системи у вирішенні сімейних спорів стала слабшою. З досвіду судових органів, процедури що передують розлученню врегулювання спорів проводяться лише як формальність для якнайшвидшого завершення справи. У судовій практиці врегулювання процедури, що передують розлученню, проводяться «для проформи», щоб якнайшвидше закінчити справу. Нерегламентований характер процедури також знижує ефективність судового врегулювання.

Ключові слова: конфлікти, подружжя, особистість, сімейні конфлікти, сімя.

ABSTRACTS

Lipinska N.S. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FAMILY CONFLICTS IN FAMILIES WITH DIFFERENT MARRIAGE AGE

Family harmony is the basis of society's stability. Despite the frequency of conflicts in the family for various reasons, if they cannot be resolved, harm is done not only to the family, but also to society in general.

In recent years, the power of the judicial system to resolve family disputes has become weaker. In the experience of judicial authorities, pre-divorce dispute resolution procedures are conducted only as a formality to conclude the case as quickly as possible. In judicial practice, pre-divorce settlement procedures are conducted "for pro forma" in order to end the case as quickly as possible. The unregulated nature of the procedure also reduces the effectiveness of court settlement.

Key words: conflicts, spouse, personality, family conflicts, family.

ЗМІСТ

ВСТУП……4

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ……..8

1.1.. Визначення і сутність поняття «подружні конфлікти»……..8

1.2. Природа виникнення конфліктів в сім'ях.....13

1.3. Класифікація сімейних конфліктів……20

Висновок до 1 розділу……...36

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СІМЯХ З ПІЗНИМ ПОДРУЖНІМ СТАЖЕМ……37

2.1. Опис та методи експериментального дослідження сімейних конфлікт..37

2.3. Аналіз результатів дослідження сімейних конфліктів 44

Висновок до 2 розділу ……57

РОЗДІЛ ІІІ РОЗВИВАЛЬНО- КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ…….58

3.1.Програма попередження сімейних конфліктів засобами інформаційно-комунікаційних технологій..... 58

3.2 Аналіз ефективності програми..... 66

3.3 Рекомендації щодо попередження сімейних конфліктів…….67

Висновки до 3 розділу……78

ВИСНОВОК..... 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 82

ДОДАТКИ..... 90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сімейна гармонія – основа стабільності суспільства. Незважаючи на частоту виникнення конфліктів у сім'ї з різних причин, якщо їх не вдається розв'язати, шкоди завдається не тільки сім'ї, а й суспільству загалом.

Останніми роками влада судової системи у вирішенні сімейних спорів стала слабшою. З досвіду судових органів, процедури що передують розлученню врегулювання спорів проводяться лише як формальність для якнайшвидшого завершення справи. У судовій практиці врегулювання процедури, що передують розлученню, проводяться «для проформи», щоб якнайшвидше закінчити справу. Нерегламентований характер процедури також знижує ефективність судового врегулювання.

Сімейні спори складні для вирішення, оскільки в більшості випадків вони виникають на тлі повсякденного життя, і багато з них накопичуються протягом тривалого часу.

У таких випадках закон не може надати ефективну допомогу сторонам конфлікту. У тих випадках, коли суперечки зачіпають морально-етичні аспекти, найкраще втрутитися в них як «третя сторона».

Закон не зовсім гнучкий у вирішенні сімейних спорів, і в багатьох випадках його рішення не відповідають потребам сторін. Сімейні та шлюбно-сімейні спори, що не суперечать законодавству, можуть бути вирішені справедливо і розумно.

Нині сімейні спори мають юридичну силу, оскільки спори, як правило, вирішуються в судовому порядку. У результаті стосунки і спілкування між конфліктуючими сторонами рідко відновлюються. Максимально зберігаючи стосунки і поважаючи гідність кожної зі сторін, примирення дає змогу розв'язати суперечки позитивно.

З питань сімейних конфліктів займалися такі вчені як, В.А. Сисенко [51], І.С. Голода [13], Н.Г.Юркевича [61], Н.В. Гришина[16], А.Г. Шмельов [57], А Я. Анцупов , А.І. Шипілов [7]. В роботах цих авторів знайшли відображення

особливі питання конфліктів у сім'ї, зокрема, розлучення, причини конфліктів, форми конфліктної взаємодії . З досліджень, що стосуються медіації, необхідно виділити роботи М. С. Іванової [30] «Психологічні особливості сімейних конфліктів з різним подружнім стажем».

Об'єктом дослідження є сімейні конфлікти.

Предметом дослідження є чинники виникнення сімейних конфліктів у сім’ях з різним віковим стажем.

Мета дослідження – виявлення чинників виникнення сімейних конфліктів.

Відповідно до мети, необхідним є виконання таких завдань:

1. теоретично дослідити та проаналізувати наукові погляди на поняття «сімейний конфлікт»;
2. виявити основні причини конфліктів і здійснити аналіз їх впливу на конфліктність в сім'ї; розглянути класифікації конфліктів в ситуаціях сімейного життя;
3. експерементально дослідити чинники виникнення сімейних конфліктів у сімях з ріним подружнім стажем.
4. Розробити та апробувати корекційно-розвивальну програму

Методи дослідження. Основним підходом є системність. В основі цього методологічного підходу лежить розгляд об'єкта (об'єктів) дослідження як цілісної системи взаємопов'язаних елементів і розгляд характеру зв'язків. Методи емпіричного дослідження: поглиблене інтерв'ю – це метод отримання необхідної інформації шляхом прямої та інтенсивної бесіди, тобто вербального (усного) спілкування у формі запитань і відповідей, здійснюваного відносно вільно між дослідником і піддослідним (випробовуваними) щодо певної теми.

Метод анкетування – це метод, за якого строго визначено порядок, зміст і формат запитань, чітко вказано спосіб відповіді, а респонденти записують їх або самостійно (заочне опитування), або дивлячись в анкету (пряме опитування).

Для вирішення поставлених завдань і досягнення цілей було використано низку методів дослідження:

1) Теоретичне дослідження – аналіз, узагальнення та систематизація психологічної та методичної літератури з метою виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми;

2) Емпіричне дослідження – проведення психологічного дослідження з метою виявлення чинників, що сприяють виникненню сімейного конфлікту.

3) Статистичні методи – кількісне та якісне опрацювання результатів для узагальнення та систематизації висновків дослідження.

Для здійснення емпіричного дослідження нами було використано наступні методики:

1. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (за Ю. Є. Альошиною та Л. Я. Гозман).

2. Методика К. Томаса «Спосіб реагування у конфлікті» (адаптована Н. В. Гришиною).

3. Шкала діагностики міжособистісних стосунків (за С. В. Духновским).

4. Методика «Морфологічний тест життєвих цінностей», авторами якого є В. Ф. Сопов та Л. В. Карпушина.

5. «Реакції подружжя на конфлікт», розроблена українським психологом А.С. Качаряном.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів можна відзначити у розширенні уявлень про чинники сімейного конфлікту в сім'ях із різним досвідом подружнього життя, а також те, що серед безлічі аспектів дослідження сімейного конфлікту найчастіше обирають вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості, які впливають на прийняття подружжям певних ролей у ситуаціях тиску та боротьби. На підставі аналізу літератури можна дійти висновку, що сімейний конфлікт широко висвітлений у вітчизняних дослідженнях індивідуально-психологічних особливостей учасників сімейного конфлікту і що цього достатньо для його вивчення та аналізу.

Практична цінність роботи полягає в тому, що дані, отримані в результаті дослідження, ймовірно, можуть бути використані психологами, які займаються проблемами сім'ї.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом написання статті та представлення результатів дослідження в збірнику наукових праць до круглого столу V Психологічного форуму «ОСОБИСТІСТЬ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, ПАРАДОКСИ на тему: Бесіда як основний засіб спілкування практичного психолога з клієнтом. А також VI Психологічного форуму «Розвиток та реабілітація особистості в умовах сьогодення» 8 грудня 2023 р на тему: Психологія сімейних конфліктів.

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи – сторінки, з них – основного тексту – сторінка. Список використаних джерел містить __ найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Визначення і сутність поняття «подружні конфлікти»

Термін «сім'я» вивчали різні науки, включно із соціологією, юриспруденцією та психологією, і кожна з них давала своє тлумачення.

Незважаючи на різноманіття визначень і понять, загалом під ним розуміють невелику групу людей, об'єднану шлюбними або кровними зв'язками, члени якої пов'язані спільним проживанням, веденням домашнього господарства, емоційними зв'язками та обов'язками по відношенню один до одного.

Сім'я також є соціальним інститутом. Вона охоплює сексуальні стосунки, народження дітей, їхню соціалізацію, домашній догляд, освіту, медичне обслуговування і більшість послуг, пов'язаних із дітьми і, зокрема, з літніми людьми. Сім'я також є найпотужнішим джерелом емоційних реакцій, забезпечуючи підтримку, прийняття та розвагу людей.

На думку В.Н. Дружиніна [21], сім'я – це головний компонент середовища, в якому людина живе, а якщо не живе, то, на щастя, перебуває в коконі першу чверть свого життя та намагається збудувати його впродовж усього життя.

У повсякденній свідомості поняття «шлюб» і «сім'я» є тотожними, проте в науці їх заведено розрізняти. Шлюб – це соціальний інститут, що регулює стосунки між чоловіком і жінкою; А.Г. Хальчов [4] визначає шлюб як «соціальну форму стосунків між чоловіком і жінкою, що історично змінюється, за допомогою якої суспільство регулює й санкціонує статеве життя, встановлює права й обов'язки подружжя та батьків».

Сьогодні в більшості випадків шлюб – це добровільний союз чоловіка і жінки, заснований на взаємній згоді, оформлений у встановленому законом порядку з метою створення і збереження сім'ї.

Поряд зі свободою вступу до шлюбу існує і свобода розірвання шлюбу у формі розлучення. Отже, існує поведінка партнерів, яка поступово віддаляє подружжя одне від одного, не дозволяючи уникнути розлучення.

Поняття «сім'я» (на відміну від поняття «шлюб») покликане описати складну систему взаємовідносин між подружжям, їхніми дітьми та іншими родичами. Багато фахівців використовують таке визначення. А.Г. Харчова [55]: «Сім'я – це історично пов'язана конкретна система взаємин між подружжям, між батьками і дітьми; це мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними і батьківськими відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю. Соціальна необхідність у сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення ».

У сучасному суспільстві заведено вивчати сім'ю як соціальний інститут і як малу групу. Юристи, філософи та соціологи здебільшого вивчають сім'ю як соціальний інститут. Під соціальними інститутами розуміють потужну сукупність формальних і неформальних принципів, установок, правил і норм, за допомогою яких суспільство регулює і контролює життя людей в основних сферах. У сучасному житті найчастіше виокремлюють такі основні соціальні інститути, як сім'я, політика, економіка, релігія та освіта.

Сім'я як соціальний інститут проявляється насамперед у відтворенні членів суспільства та їхній первинній соціалізації. Сім'я має важливі переваги в соціалізації особистості.

Однак психологи часто розглядають сім'ю як малу групу. Уявлення про «сім'ю» як про малу групу відкриває перед сім'єю великі можливості для допомоги психологам. У психології це проявляється в тісному контакті одне з одним, що становить основу малої групи, яку розглядають як соціальну підгрупу, члени якої мають спільні цілі та завдання для виникнення емоційних стосунків і особливі цінності та норми групи.

Зрозуміти сім'ю як соціальну групу на основі знань про окремих членів сім'ї неможливо. Сім'я – система опортуністична і майже завжди розвивається. Будь-яка зміна хоча б одного елемента правової системи, наприклад стосунків між

подружжям, породжує напруженість у всій родині. Розлад окремих членів сім'ї також кидає тінь на розпад системи.

Так, «К. Роджерс у своїй класифікації сімейних функцій виділяє наступні сфери сімейної діяльності »:

- Репродуктивна.
- Виховна.
- Господарсько-побутова (отримання господарсько-побутових послуг).
- Економічна (отримання матеріальних засобів).
- Сфера первинного соціального контролю.
- Сфера духовного спілкування.
- Соціально-статусна.
- Дозвільна.
- Емоційна.
- Сексуальна. [48]

Класифікація сімейних функцій, запропонована Єлізаровим О.Н, до якої часто звертаються психологи, виглядає наступним чином:

- Народження і виховання дітей.
- Збереження, розвиток і передача наступним поколінням традиції та цінності суспільства.

Відчуття захищеності, комфорту на психологічному рівні, відчуття власної значущості та цінності, задоволення потреб у теплі та ласці на емоційному рівні:

- Формування положень про зміну особистості сім'ї.
- Задоволення сексуальних потреб.
- Задоволення часу, проведеного разом.
- Інтеграція в ціле, розподіл обов'язків, підтримання спільної сім'ї, взаємна підтримка.
- Бажання та їх задоволення у спілкуванні з близькими людьми; встановлення міцних комунікативних зв'язків.
- Бажання батьківства або материнства, контакт із дитиною, турбота про неї, самовираження дитини.

- Соціальне спостереження за індивідуальною поведінкою сім'ї.
- Формування руху з фінансування сімей.
- Відновлення здоров'я сім'ї, відпочинок і зняття стресу.[24]

Гребенникова І.В. виділяє власні функції сім'ї:

• Репродуктивні функції пов'язані з відтворенням життя та виживанням людського роду.

• Економічна функція – це виробництво засобів до існування в суспільстві, відновлення фізичної форми дорослої людини, витраченої на виробництво, ведення власного господарства, наявність власного бюджету, підготовку до споживчої діяльності тощо.

• Виховна функція – це розвиток особистісних якостей дітей, регулярний вплив виховних актів на кожного члена сім'ї протягом усього його життя, вплив дітей на батьків та інших членів сім'ї.

• Комунікативна функція – це посередництво в контактах членів сім'ї із засобами масової інформації, літературою та мистецтвом, створення спілкування всередині сім'ї, організація спільного дозвілля та відпочинку.[15]

Концептуальною основою системного підходу до розуміння сім'ї є загальна теорія систем. Коли щось характеризують як систему, кажуть, що це якась глибока гармонія, яка має компоненти, або елементи, і схему відносин між ними, звану структурою.

Як і інші системи, сім'ї мають різні характеристики:

• Взаємопов'язаність: взаємозалежність окремих елементів, що складають усю систему;

• Цілісність: коли окремі елементи системи об'єднуються в єдине ціле, вони набувають нових властивостей, відмінних від їхніх індивідуальних властивостей;

• Структурна організація: систематичність і узгодженість елементів у структурі, наявність певних меж, що розкривають стосунки всередині сім'ї, рольові структури та згуртованість як ключові характеристики;

- Характеристика процесів у системі (переривчасті, безперервні, циклічні, спіральні);
- Активність і сприйнятливість у розвитку;
- Діалектика рівноваги та розвитку.

Сукупність ознак сімейних груп складають функція, структура та динаміка. Спочатку розглянемо функцію сім'ї. Саме це поняття в сімейній психології позначається терміном «функція»:

- це роль, яку відіграє сім'я як соціальний інститут і як мала група по відношенню до суспільства і один до одного;
- це зовнішній показник характеристик сім'ї стосовно суспільства;

По суті, ця функція сприймається як поведінка всіх членів сім'ї і спрямована на певне задоволення їхніх потреб.

На психологічному рівні вона задовольняє такі потреби, як безпека і комфорт; на емоційному рівні – такі потреби, як цінність і значущість свого «Я», тепло і прихильність:

- -створення умов для зміни особистості сім'ї.
- -задоволення сексуальних потреб.
- час, проведений разом.
- інтеграція в єдине ціле, розподіл обов'язків, спільні справи, взаємна підтримка.
- бажання та їх задоволення у спілкуванні з близькими, встановлення міцних комунікативних зв'язків.
- бажання як батька або матері, контакт із дітьми, виховання дітей, самовираження дітей.
- соціальний моніторинг поведінки окремих членів сім'ї.
- формування руху з підтримки сімейної економіки.
- відновлення здоров'я сім'ї, відпочинок і зняття стресу.

1.2. Природа виникнення конфліктів в сім'ях

Тема конфлікту має велике значення для розв'язання різних сімейних проблем. Конфлікт – неминуче явище в будь-якій сфері людської діяльності, особливо у сімейному житті.

Залежно від об'єкта взаємодії сімейні конфлікти можна поділити на конфлікти між подружжям, конфлікти між дітьми та батьками і конфлікти між подружжям та іншими членами сім'ї. Такі конфлікти можуть відігравати як негативну, так і позитивну роль, сприяючи особистісному зростанню, зміцненню сім'ї та розвитку хороших стосунків між подружжям і всіма членами сім'ї, тоді як деструктивні конфлікти здатні зруйнувати сім'ю і стосунки. Однак якою б не була ситуація чи причина, конфлікт потребує уваги, вміння керувати та вирішувати сварки. Для досягнення всіх цілей необхідно знати причини виникнення конфліктів, механізми їх виникнення та чинники, що їх визначають. У психології конфлікт вивчають у трьох формах

1. внутрішньоособистісний конфлікт: зіткнення суперечливих поглядів, інтересів і потреб із приблизно однаковою інтенсивністю;

2. міжособистісний конфлікт: коли індивіди або групи з несумісними цілями чи суперечливими цінностями прагнуть одночасно досягти однієї й тієї самої мети, але досягти її може тільки одна сторона;

3. груповий конфлікт: коли конфліктуючі сторони являють собою соціальну групу, мають несумісні цілі та заважають одна одній їх досягти.

Сімейний конфлікт – це різновид міжособистісного конфлікту, явище, що має переважно негативний характер і призводить до сімейної дезадаптації.

У науковій літературі з психології сім'ї сімейні конфлікти класифікують по-різному. Здебільшого їх ділять на конструктивні та деструктивні.

Критеріями конструктивного конфлікту є знаходження виходу з конфліктної ситуації та відсутність почуття подружньої незадоволеності, а на деструктивний характер конфлікту вказують незадоволеність сторін, почуття подружнього емоційного напруження і неминучість нових сварок і конфліктів.

Деструктивний конфлікт викликає почуття невизначеності, роздратування і досади, знижує задоволеність шлюбом загалом. Переважне опрацювання

негативних почуттів призводить до виникнення неприємних відчуттів і відчуження між членами сім'ї, що веде до розпаду шлюбу.

Ємельянов С. М. розрізняє конфлікти по їх динаміці:

- актуальні конфлікти, які викликані миттєвої причиною;
- прогресуючі конфлікти, характеризуються впертим зростанням напруженості;
- звичні конфлікти, які пов'язані з протиріччями на постійній основі, при сформованих стереотипах поведінки подружжя неможливо виключити без будь чиєї допомоги [26].

Сімейні конфлікти можуть мати як відкритий, так і прихований характер. У першому випадку подружжя свариться відкрито, проявляючи вербальну і невербальну агресію. У другому випадку конфлікт має затяжний характер і проявляється в залицяннях і тривалих перепадах настрою, які важче розпізнати і вирішити.

Причини конфліктів різні: це і сімейні конфлікти, і зовнішні. Зокрема, після народження дитини, особливо в молодих парах, вони виникають через різне прагнення батьків до проведення дозвілля та обмеженість матеріальних ресурсів.

Причини звернення до психотерапевта в конфліктах різні: втрата ілюзій, незавершені стосунки з родичами, невірність, загроза розлучення тощо. При цьому може статися порушення взаєморозуміння, один або обоє з подружжя починають проявляти егоцентризм, виникають конфлікти.

У разі виникнення конфлікту подружжя намагається впоратися з проблемою самотужки, організовуючи «захист сім'ї». Наприклад, вони намагаються відновити стосунки, знаходячи «крайніх», створюючи «коаліції» в сім'ї, діючи емоційно або показуючи себе авторитетом; знижують значущість партнера, закохуючись поза шлюбом. Підривають потребу в "спокійній" чутливості агресивною поведінкою. Відхиляється від задоволення емоційних і сексуальних потреб. Створюють вигадки про сексуальні та психічні захворювання подружжя.

Важливу роль у виникненні та розвитку подружнього конфлікту відіграють особистісні особливості подружжя та розподіл ролей у сім'ї. Встановлено, що м'які, жіночні чоловіки менш схильні до конфліктів, тоді як жінки мають більшу уяву і творче мислення. Встановлено також, що основними конфліктними рисами є установки на ігнорування потреб та інтересів інших людей.

Є дані про те, що конфліктні пари, на відміну від безконфліктних, відрізняються за своїми поглядами і розумінням загальнолюдських і внутрішньосімейних проблем.

Поведінка подружжя, як позитивна, так і негативна, може як сприяти розвитку конфлікту, так і руйнувати його. Конфлікт може спалахнути, коли чоловік і жінка неправильно реагують на наявну розбіжність, а потім дотримуються її, намагаючись переконати себе у своїй правоті. Якщо конфлікт відбувається в спокійній обстановці, коли незрозуміло, хто винен, і є готовність до компромісу і примирення, то частота конфліктів буде знижуватися. Якщо обидві сторони розуміють, що винні обидва, і не намагаються звалити провину на іншого, то конфлікт зазвичай має конструктивний, а не деструктивний характер.

Вважається, що конфлікти між подружжям найчастіше виникають через незадоволення їхніх потреб. «Виходячи з цього, А. І. Тащева виділила в якості основних причин подружніх конфліктів психо-сексуальну несумісність; незадоволеність потреби в значимості свого Я, потреби в позитивних емоціях (відсутність ласки, турботи, уваги і розуміння); надмірне задоволення одним з подружжя своїх потреб (алкоголь, наркотики, витрати тільки на себе; незадоволеність потреби у взаємодопомозі по домашнім проблемам (ведення домашнього господарства, виховання дітей; відмінність потреб у проведенні дозвілля, захопленнях ». [8]

Конфлікти у стосунках також пов'язані із сімейними кризами. Перший рік характеризується конфліктами, пов'язаними з адаптацією пари. Відомо, що ймовірність розлучення в цей період дуже висока і сягає майже 30%. Друга криза починається з народженням дітей і посилюється можливістю кар'єрного зростання, скороченням часу на хобі та дозвілля, тимчасовим зниженням

сексуальної активності. У середині життя подружжя вступає в третій кризовий період. Цей кризовий період характеризується одноманітністю життя і відсутністю нового в ньому. Після 18-24 років шлюбу настає четвертий період у житті пари, коли чоловіки починають проявляти сексуальну активність на тлі дітей, що вилітають із гнізда, і почуття самотності.

У розвитку подружніх стосунків можна виділити два основні ключові періоди.

Перший період настає між третім і сьомим роками шлюбу і може тривати в позитивному тоні протягом усього року. Цей період характеризується ослабленням романтичного настрою, грандіозним неприйняттям контрастної поведінки чоловіка в період романтичного та сімейного життя, усвідомленням того, що подружжя має абсолютно різні погляди на речі та не може дійти згоди, зростаючою напругою у стосунках та дедалі негативнішими почуттями.

Між 17-м і 25-м роками шлюбу починається друга криза, яка триває кілька років. Її формування відбувається аналогічно: посилення подружньої пригніченості, емоційна нестійкість, страхи, виникнення різноманітних розладів і захворювань, посилення психологічної залежності від дружини, переживання з приводу швидкого старіння і прагнення чоловіка до сексуальних стосунків.

У сімейному житті причиною конфлікту можуть стати чинники, що відбуваються в суспільстві. Зокрема, нині це зростаюче соціальне відчуження, інтерес до споживчих культів, зміна роботи в обох з подружжя або пари, відсутність власного будинку, комфорту і благополуччя, а також норм сексуальної поведінки, економічна криза, фінанси і соціальна сфера держави.

Важливо розуміти, що сімейні конфлікти можуть бути як прихованими, так і явними. Приховані конфлікти в сім'ї мають виражатися явно, наприклад, мовчання, бойкот взаємодії у всіх сферах сімейного життя, холодність у подружніх стосунках. Відкритий конфлікт проявляється або в коректних формах розмови, або в словесних нападках, образах і «прочуханках».

Існує шість типів подружніх конфліктів: «реальний конфлікт», який об'єктивно присутній і правильно розпізнається; «умовний конфлікт», коли

можливість розв'язання конфлікту не визнається подружжям; «конфлікт, що компенсує», коли маскується інший конфлікт; приписувані-без власної ролі в походженні конфлікту; латентні, не усвідомлені протиріччя; помилкові, як наслідок неправильного сприйняття чоловіка.

Подружнє взаємопроникнення тісно пов'язане з конфліктами на різних рівнях взаємодії. Причинами порушення подружньої гармонії є брак прив'язаності та якість спілкування – відкритість, інтимність, взаємна довіра, емпатія, конструктивність тощо. Крім того, існують розбіжності в комунікативних і фізіологічних потребах, ціннісних орієнтаціях подружжя і рольовій поведінці, а також розбіжності в установках пари на партнерство. Важливу роль відіграє і самооцінка чоловіків, а також їхня оцінка іншого з подружжя.

Старшенбаум Г. В. «називає серед чинників, що викликають дезадаптацію подружжя, невідповідність культурного рівня, їх розумову і соціальну зрілість, невідповідність системи цінностей і поглядів на життя; невідповідність моделей спілкування і поведінкових характеристик; різні уявлення подружжя про себе і партнерів; низький ступінь прихильності; недостатню сексуальну і загальну психологічну сумісність; невдоволення потреб». [50]

Харитонов А. Н. розглядає подружні конфлікти як один з типів важких ситуацій і виділяє три групи цих таких причин біофізичні, соціальні та психологічні. Останнє він класифікує наступним чином:

Особистісні чинники – психологічна незрілість, подружній егоцентризм, зацикленість на минулому та ранніх стадіях психосексуального розвитку, неадекватна ідентичність, негативні особистісні характеристики – недовіра, заздрість, відчуття провини, ревнощі, тривога, ненависть, невпевненість у собі, низька самооцінка, агресивність і міжособистісна конфліктність, психологічні травми у дитячому та підлітковому віці, високі скарги. [44]

Міжособистісні чинники – невідповідність несвідомих очікувань партнерів і реальної поведінки, конфлікти ініціативи, взаємне перенесення, особистісні відмінності, відмінності в бажаннях, інтересах і вподобаннях, непослідовне виховання, неповне/повне відторгнення партнера та власних дітей, ранні

конфлікти об'єктних стосунків у батьків та у сім'ї; дистанція, комунікативні труднощі, зміни, депривація батьківської любові та піклування, конфліктні особисті ролі у структурі сім'ї, низька поінформованість про шлюб, сімейне життя, розвиток, групи... Об'єктивні ситуаційні та поведінкові чинники: стресовий характер роботи, напружений графік, вимушена розлука з сім'єю, зміна роботи дружини, навчання дітей, недостатня матеріальна та фінансова підтримка сім'ї.

До суб'єктивних чинників конфліктних ситуацій належать такі чинники, як небажаний характер колективу, домінантні стосунки, надмірна компенсація агресивних почуттів на роботі.

Під сімейним конфліктом розуміють негативні та деструктивні внутрішньосімейні стосунки, за яких незадоволеність базових потреб перекривається і потребує додаткових зусиль з боку кожного члена сім'ї та сім'ї загалом для досягнення гармонії, зрілості та нормального функціонування членів сім'ї. Прикладами можуть слугувати незадоволеність сімейними стосунками, внутрішньосімейні страхи після великих сімейних конфліктів, психоневротичний тиск і перешкоди для вираження своїх почуттів і задоволення потреб, відчуття провини в тих, хто вважає себе відповідальним за всі конфлікти і сприймає ставлення інших як провину.

Розвиток цих процесів має певну динаміку, в якій А. Н. Харитонов виділяє три основні варіанти: позитивний, негативний, затяжка-постійна.

З позитивного боку, розвиток сімейних труднощів проходить такі стадії. 1-ша стадія - внаслідок групи причин незадоволеності одного або двох членів сім'ї; 2-га стадія - до сімейної незадоволеності залучено двох членів сім'ї та ще одного; 3-тя стадія - авангард основного сімейного стану; 4-та стадія - обговорення членами сім'ї причин конфлікту та пошук шляхів його подолання; 5-та стадія - психологічна допомога та вибір шляхів прийняття і подолання сімейних труднощів.

Це негативний варіант, якщо розвиток сімейних труднощів призводить до конфронтаційної взаємодії. П'ята стадія - руйнування стосунків або наростання

нових витків труднощів, застрягання на одному рівні розвитку стосунків, після чого відбувається перехід до серйозних родинних труднощів та їхньої конфліктності, а згодом розрив усіх стосунків, припинення та розпад сім'ї.

У разі певної динаміки труднощі в сім'ї виникають, як і на перших трьох стадіях попередніх варіантів, а потім на четвертій стадії, що зорієнтована на прояв ознак родинного неблагополуччя, мають бути спричинені припиненням стосунків або конфліктом, відмовою членів сім'ї від обговорення й відмовою від прориву ситуації, відчуття відсутності розв'язання та вибір можливостей для подолання; уже на п'ятій стадії родинні труднощі й конфлікти часто переходять у приховані ситуації та стають конструктивними.

Довготривалі сімейні труднощі знижують задоволеність шлюбом. Найпоширенішими механізмами в таких сім'ях є подружньої захисту від розколу, за спостереженнями Р.С. Кочаряна, в двох варіантах. В одному випадку чоловік і жінка мають особисті проблеми, схожі на ті, що у чоловіка, і проявляють свою індивідуальність за межами сім'ї. У другому варіанті - сторони, особи, які пригнічені, сприймаються лякаюче, а також причиною будь-яких дій як форми поведінки, яке не може бути реалізовано самим собою (наприклад, висока моральна дружина алкоголіка з депресивними гедоністичними, егоїстичними і садистськими потребами). [32]

Існує подружжя, яке задовольняє невротичну потребу в комплементарності, так званому взаємодоповненні, тобто доповнює, але не схоже одне на одного. У таких випадках можна виділити три типи патологічної комплементарності між подружжям:

- Конкуренція – з боротьбою за ініціативу, відкритим конфліктом, взаємними звинуваченнями і суперечками;

- Псевдоспівробітництво – з ігноруванням проблем у стосунках і відсутністю справжнього взаєморозуміння;

- Ізоляція – протилежність ілюзії в ізольованих стосунках, почуття любові, що пригнічується вимушеними негативними емоціями.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що причини конфлікту формуються під впливом зовнішніх впливів, морально-етичних принципів, що визначають поведінку людини. Іншими словами, в якій би формі не протікав конфлікт, він може призвести до того, що сім'я опиниться на межі розлучення.

Останніми роками сімейний конфлікт став одним із найпоширеніших явищ у світі. У своїй роботі ми дотримуємося поняття «сім'я». Це пов'язано з тим, що люди перебувають у стійкому конфлікті із самими собою і є насамперед об'єктами конфлікту. Досить розглянути поняття «подружній конфлікт». Це пов'язано з тим, що конфлікт притаманний сім'ї і виникає на різних її етапах і з різних причин.

1.3. Класифікація сімейних конфліктів

Зазначається, що порівняно з іншими конфліктами тісні стосунки взаємної довіри між членами сім'ї призводять до того, що під час розлучення не лише порушуються права та інтереси подружжя, а й потерпає вся сім'я. Тому під час визначення процесу розв'язання конфлікту враховуються особливості сімейних стосунків, потреба в благополуччі та необхідності збереження фізичного, психічного і морального здоров'я сім'ї. Можливе вирішення конфліктів і з пред'явленням підстав для розлучення, у цьому разі сім'я дає змогу зберегти шлюб.

Усе подружжя проходить через рівні конфліктів, що є природним явищем, яке має місце у всіх сім'ях. Чоловіка і жінку об'єднує створення шлюбу, при цьому вони мають різні психологічні схильності, необмежений життєвий досвід, різний світогляд і різні інтереси. У 85-90% сімей відбуваються серйозні конфлікти, в решті 10-15% - конфлікти виникають лише кілька разів.

Конфлікт, як правило, є складною проблемою для подружжя. Конфліктні ситуації виникають на різних етапах розвитку сім'ї. Найважливішу роль конфлікт відіграє на етапі зародження і становлення сім'ї, коли чоловік і дружина тільки починають брехати одне одному. На цьому етапі вкрай важливо одразу визначити причини та шляхи вирішення конфлікту. Причому витоки конфлікту мають

стосунок не до інтересів подружжя або членів сім'ї, а до прагнень людей, до задоволення конкретних запитів і потреб або до створення умов для їх задоволення.

Систематичні психологічні дослідження в царині шлюбу виникли переважно серед клінічних психологів, які хотіли краще допомагати парам, що переживають подружній дистрес. За три десятиліття, що минули з моменту цієї появи, подружній конфлікт посів особливе місце в літературі про шлюб, про що свідчать три показники.

По-перше, багато найвпливовіших теорій шлюбу відображають точку зору, згідно з якою «дистрес виникає в результаті несприятливих і неефективних реакцій пари на конфлікт». (Koerner & Jacobson, 1994, p. 208).

По-друге, дослідження щодо шлюбу зосереджувались на тому, що подружжя роблять, коли вони не погоджуються один з одним, а в оглядах подружньої взаємодії переважають дослідження конфліктів і вирішення проблем (див. Weiss & Heyman, 1997). По-третє, психологічні втручання для проблемних пар часто спрямовані на навички вирішення конфліктів (Baucom, Shoham, Mueser, Daiuto & Stickle, 1998).[64]

Це цілком логічно, якщо врахувати вплив подружніх конфліктів на психічне, фізичне та сімейне здоров'я. Подружній конфлікт пов'язаний із розвитком депресивних симптомів, розладів харчової поведінки, алкоголізму в чоловіків, епізодичного пияцтва та пияцтва поза домом. Незважаючи на те, що люди, які перебувають у шлюбі, в середньому здоровіші, ніж люди, які не перебувають у шлюбі, подружній конфлікт асоціюється з погіршенням здоров'я та деякими захворюваннями, такими як рак, хвороби серця і хронічний біль. Ворожа поведінка під час конфлікту пов'язана зі змінами в імунологічній, ендокринологічній та серцево-судинній функціях. Фізична агресія трапляється приблизно в 30% подружніх пар у США, до того ж приблизно 10% пар отримують серйозні фізичні травми. Шлюб також є найпоширенішим видом міжособистісних стосунків, пов'язаних з убивствами: більше жінок убито своїми партнерами, ніж будь-ким іншим.

Нарешті, подружні конфлікти мають важливі наслідки для сім'ї, як-от погане виховання, погана адаптація дітей, підвищена ймовірність конфліктів між батьками і дітьми, підвищена ймовірність конфліктів між братами і сестрами. Особливі негативні наслідки частих, інтенсивних, фізичних, невирішених подружніх конфліктів, пов'язаних із дітьми, такі самі, як і у випадку, коли подружній конфлікт є наслідком поведінки дітей. (Grych & Fincham, 2001). [65]

Конфлікти між подружніми парами можуть виникати практично з будь-якого приводу. Подружжя скаржиться на джерела конфліктів, починаючи від словесних і фізичних образ і закінчуючи особистісними характеристиками та поведінкою. Відчуття нерівності в розподілі подружніх ролей пов'язане з подружніми конфліктами і схильністю чоловіків до відсторонення у відповідь на конфлікт. Конфлікти з приводу влади також тісно пов'язані з незадоволеністю в шлюбі. Повідомлення подружжя про конфлікти, пов'язані з позашлюбним сексом, проблемним вживанням алкоголю і наркотиків, пророкують розлучення, так само як і повідомлення дружин про ревнощі чоловіка і нерозумні витрати. Що серйозніша проблема, то вища ймовірність розлучення. Незважаючи на те, що подружжя часто заявляє про цю проблему, насильство між молодятами є предиктором розлучення.

Мотивовані частково ідеєю про те, що «вивчення того, що люди говорять про себе, не замінить вивчення того, як вони себе поводять» (Рауш Баррі, Гертельта Свейн, 1974, с. 5), психологи проводили наглядові дослідження основної поведінки, сподіваючись виявити дисфункціональні форми поведінки, які можна змінити під час терапії пар. Це дослідження зосереджене на обговоренні проблем у лабораторії і дає детальну інформацію про те, як дисфункціональні пари поводяться в конфлікті» [66].

Під час конфлікту бідні пари роблять більше негативних і менше позитивних заяв, ніж небідні. Вони також частіше негативно реагують на негативну поведінку партнера. Справді, так звана негативна взаємність є стійкішою в різних ситуаціях, ніж сума негативних форм поведінки, що робить її найнадійнішою та найочевиднішою ознакою подружнього нещастя. У фізично

агресивних парах негативна поведінка трапляється частіше і більш взаємно, ніж в інших парах. Невербальна поведінка, яку часто використовують як міру емоцій, відображає задоволеність шлюбом краще, ніж вербальна поведінка, і, на відміну від вербальної поведінки, не змінюється, коли подружжя намагається наслідувати хороші і погані пари.

Послідовність поведінки, що виникає під час конфлікту, є більш передбачуваною в дистресових шлюбах, ніж у безумовних, і в ній часто переважає ланцюг негативних форм поведінки, які мають тенденцію до ескалації і які подружжю важко зупинити. Одним із найскладніших завдань для пар, які потрапили в негативний обмін, є пошук адаптивних способів вирватися з цього ланцюга. Зазвичай це робиться за допомогою реакцій на негативний афект (наприклад, роздратування, сум) з наміром відновити взаємодію (наприклад, «ти мене не слухаєш»). Партнери, як правило, реагують на негативний афект, і цикл триває. Таким чином, їхня взаємодія структурована і передбачувана. На противагу цьому, пари, які не розуміють одне одного, з більшою ймовірністю відреагують на спроби відновити стосунки і, таким чином, зможуть вийти з негативної взаємодії рано й одразу. Наприклад, подружжя може відповісти на «Зачекайте, ви не дозволяєте мені закінчити» з «Вибачте. . . будь ласка, закінчіть те, що говорите». Тому їх взаємодія виявляється більш випадковим і менш передбачуваним.[67]

Друга важлива модель поведінки, що спостерігається у жінок-правопорушниць, - це модель «вимога-відмова», коли один із подружжя пред'являє іншому вимоги у вигляді фрустрації та критики, а партнер йде в оборону і пасивну бездіяльність. Зокрема, низка моделей поведінки, за яких чоловік відмовляється, а дружина реагує вороже, частіше трапляється в постраждалих, ніж у задоволених парах. Цей висновок узгоджується з результатами кількох досліджень, які показали, що дружини, як правило, демонструють негативніший афект і поведінку, ніж їхні чоловіки, і, як правило, не реагують або не беруть участі у висловлюваннях, що свідчать про відмову, наприклад, у недоречних зауваженнях. У результаті відчуження та занурення в

себе асоціюються з нижчою задоволеністю шлюбом надалі. Однак, можливо, передчасно робити висновок про наявність достовірних гендерних відмінностей у моделях відчуження. Нещодавні дослідження показали, що партнери, які йдуть, різняться залежно від того, хто з них бажає змін. Наприклад, якщо чоловік хоче змін, то відмовляється жінка. Нарешті, моделі конфліктів виявляються відносно стабільними з плином часу (Карні і Бредбері, 1995). [68]

Результати великої літератури з подружніх конфліктів можна узагальнити простим співвідношенням: співвідношення згоди і незгоди більше одиниці для щасливих пар і менше одиниці для нещасливих. Готтман (1993) використовував це співвідношення для визначення типу подружньої пари. Він спостерігав за розмовами чоловіка і дружини, фіксував позитивну і негативну поведінку кожного з подружжя під час розмови і розраховував сумарну різницю між позитивною і негативною поведінкою кожного чоловіка і дружини з плином часу. За характером цих різниць він розрізняв регульовані пари (збільшення позитивної поведінки співрозмовника на негативну поведінку обох з подружжя під час розмови) і нерегульовані пари (інші характери). Регульовані пари були більш задоволені своїм шлюбом і рідше розлучалися, ніж нерегульовані. Регульовані пари демонстрували позитивне розв'язання проблем і позитивну емоційну поведінку приблизно вп'ятеро частіше, ніж негативне розв'язання проблем і негативну емоційну поведінку, за відповідного співвідношення приблизно 1:1 для нерегульованих пар» [9].

Цікаво, що точка зору Готмана узгоджується з результатами двох більш ранніх, часто ігнорованих досліджень, присвячених частоті статевих актів і подружніх сварок (Howard & Dawes, 1976; Thornton, 1977). В обох дослідженнях було показано, що задоволеність шлюбом передбачається співвідношенням між статевими актами та сварками, а не базовим співвідношенням між статевими актами та сварками.

Акцент на міжособистісній поведінці як причині результатів подружніх стосунків призвів до припущення, що індивідуальні характеристики подружжя не відіграють ролі в цих результатах. Однак останнім часом з'являється дедалі

більше даних, які спростовують це припущення, що викликає інтерес до вивчення подружніх настанов і характеристик, які можуть поліпшити наше розуміння подружніх конфліктів.

Важливість подружніх характеристик наочно демонструє передача розлучення від покоління до покоління. Люди, чиї батьки розлучилися, схильні розлучатися самі, але ця тенденція варіюється залежно від поведінки їхніх дітей. Діти, які поводяться вороже, контролюють або критикують, частіше розлучаються, ніж ті, хто не поводиться вороже.

Індивідуальні характеристики, які можуть бути особливо корисні для розуміння шлюбу, взяті з останніх досліджень прихильності. Наприклад, подружжя, яке схильне почуватися впевнено у стосунках, частіше йде на компроміс і враховує інтереси партнера під час розв'язання проблем. Подружжя, яке відчуває невпевненість або амбівалентність у стосунках, як правило, більш віддане своєму партнеру і більш зосереджене на збереженні стосунків, ніж подружжя, яке уникає близькості у стосунках. Подружжя, яке відчуває невпевненість в емоційній близькості з партнером, також відзначає вищий рівень подружніх конфліктів після вимушеного і нетривалого розставання з партнером.

Особливий інтерес для розуміння неґативної взаємності становить те, що більша прив'язаність асоціюється з більш конструктивними й адаптивними реакціями на неґативну поведінку партнера, а також те, що диспозиційна схильність до вибачення є передумовою для реакції подружжя на проступки партнера. Справді, саме подружжя визнає, що здатність просити й прощати є одним із найважливіших чинників, які сприяють довголіттю та задоволеності шлюбом.

Для конкретнішої картини подружнього конфлікту важливо розглянути контекст, у якому існує шлюб, і перетин взаємозв'язку між внутрішніми процесами та зовнішніми чинниками, що впливають на шлюб. Це пов'язано з тим, що за відсутності зовнішніх стресорів навички розв'язання проблем і врегулювання конфліктів можуть мати незначний вплив на подружні стосунки. Зовнішні стресори також можуть безпосередньо впливати на шлюб. Зокрема,

позашлюбні стресори можуть призводити до посилення негативних взаємодій, про що свідчить той факт, що економічний стрес пов'язаний із подружніми конфліктами. Зростає потреба у визначенні стресорів і життєвих подій, що не впливають на подружжя, на різних етапах життя пари або шлюбу, у вивченні того, як ці події впливають на конфлікт, а також у з'ясуванні того, як окремі люди і шлюби можуть ненавмисно породжувати стресові події. Насправді Бредбері, Роггета Лоуренс (2001) нещодавно стверджували, що під час розгляду екологічної ніші пари (тобто її життєвих подій, структури сім'ї, соціально-економічного статусу і стресорів) «розгляд конфлікту, який існує між парою та середовищем, у якому вони живуть, буде щонайменше настільки ж важливим...» і стверджує, що «буде щонайменше настільки ж важливим ураховувати і середовище, в якому вони живуть, тобто вивчення міжособистісної боротьби, що і є основним напрямком нашої роботи».

Припущення про те, що управління конфліктами є ключем до успішного шлюбу і що ці навички можуть бути змінені в парах за допомогою терапії, виявилося корисним і стимулювало дослідження шлюбу в основній психології. Однак тепер, можливо, його корисність досягла межі, і деякі дослідники закликають приділяти більше уваги іншим механізмам (наприклад, соціальній підтримці сусідів), які можуть бути залучені в результати подружнього життя. Справді, суперечки про те, чи чинить конфлікт благотворний або згубний вплив на шлюб із плином часу, сприяли збільшенню останнім часом кількості лонгітюдних досліджень шлюбу. Незважаючи на розбіжності з приводу того, якою мірою конфлікт відіграє центральну роль у розумінні шлюбу, зусилля з вивчення конфлікту в ширшому контексті шлюбу, який, як тепер визнають, перебуває у ширшій екологічній ніші, сприяють кращому розумінню та ефективнішим профілактичним і лікувальним заходам. внесок.

Конфлікт виникає, коли дві людини розходяться в думках на основі своїх власних цілей, цінностей і переконань. Дійсно, батьки та підлітки мають багато можливостей для конфліктів. Підлітковий вік – це час конфлікту між незалежністю та батьківським впливом. Конфлікт – це проста суперечка.

Конфлікт – це те, що відбувається безпосередньо перед суперечкою. Це те, про що говорили до того, як почали ображати одне одного. Можливість конфлікту виникає тоді, коли підлітки здатні думати самостійно, але водночас у них є батьки з правилами та очікуваннями. Підлітки не обов'язково мають ті самі переконання та цінності, що і їхні батьки, і їхня мета – бути в безпеці.

Поширеними джерелами конфліктів між батьками та підлітками є: комендантська година, використання мобільного телефону, шум, хлопці/дівчата, тип музики, церква/релігія, хореографія, безлад у кімнаті, недбала поведінка, вживання наркотиків, нечесність, допомога, справедливість, одяг, пірсинг, татуювання, зачіски, їжа, гроші, дістатися місця та назад, доглядати домашніх тварин, що їсти, вставати з ліжка, користуватися електрикою/гарячою водою, палити, допомагати, секс/вираження прив'язаності.

Комендантська година.

Комендантська година – постійний предмет суперечок між батьками та підлітками. Навіть якщо батьки встановлюють комендантську годину, вона не має сенсу, якщо дитина не з'являється вдома, коли має бути вдома, і батьки хвилюються. Тому, коли підлітки все-таки приходять додому, їх карають суворо і жорстко.

Використання стільникового телефону.

Історично склалося так, що мобільні телефони – це нова технологія і досить нове джерело конфліктів. Звісно, це пов'язано і з іншими джерелами конфліктів, такими як використання грошей і вираження прихильності. Як правило, розбіжності виникають при надмірному використанні підлітками мобільних телефонів. Це відбувається, коли рахунки за мобільний зв'язок стають дуже високими або коли підліток використовує мобільний телефон для спілкування з іншими людьми. Крім того, він може використовувати його не за призначенням, наприклад, для секстування.

Використання електрики або води також може стати причиною конфлікту, якщо одна людина платить за них, а інша використовує їх бездумно «Вимкни світло», «Зачини двері, ти народився в сараї?».

Шум.

Неважливо, що це – вечірка, електрогітара або телевізор. Батьки, мабуть, менш стійкі до шуму, ніж підлітки. Мета заспокоїти підлітка і мета вкласти спати батьків можуть вступати в конфлікт. Це повсякденний і поширений конфлікт. У цю ж категорію може потрапити і тип музики. Якщо батькам не подобається музика, яку слухають їхні діти, вони, найімовірніше, скажуть підліткам вимкнути її.

Хлопчик / подруга.

Існує тисяча причин, через які батьки не люблять хлопців і дівчат-підлітків. Існує тисяча причин, через які батьки виправдовують це як несправедливість. У будь-якому разі, батьки можуть вважати своїх дітей занадто юними, щоб ухвалювати правильні рішення.

Церква / релігія.

Відвідування церкви та участь у релігійних обрядах – це те, що батьки легко нав'язують своїм маленьким дітям. На жаль, у міру дорослішання в дітей формуються складніші й абстрактніші уявлення. Підліткові переконання можуть вступати в протиріччя з батьківськими уявленнями, наприклад, про те, чи існує Бог, хто такий Бог і чи важлива церква.

Оцінки.

Якщо й існує простий і однаковий спосіб оцінки батьками зрілості та дисциплінованості підлітка, то він полягає в тому, що вони дивляться на його оцінки. Хоча це, можливо, і не зовсім так, але це доступні дані, які слід використовувати для оцінювання підлітків у всіх випадках, коли оцінки оцінюються, але конфлікт виникає, коли батьківські очікування не виправдовуються.

Справедливість.

Ніхто не любить працювати безплатно, але підлітки іноді сприймають роботу як безкоштовну. Батьки, ймовірно, пропонують як оплату щось матеріальне, чого підліток не визнає. Наприклад, це може бути їжа, одяг, житло або користування автомобілем. Однак у юному та егоїстичному віці недостатньо

заплатити за винесення сміття чи прибирання кімнати. Так само як оцінки можуть не відповідати батьківським очікуванням, батьківська підтримка не може відповідати очікуванням підлітка.

Особиста самовираження.

Татуювання, пірсинг, божевільні зачіски, важкий макіяж і короткі спідниці можуть спричинити проблеми в батьків, які цінують традиційний зовнішній вигляд. Парадоксально, але традиційні батьки чомусь благословляють дітей, які хочуть висловити свою індивідуальність за допомогою пірсингу і татуювань. Як не дивно, мільйони підлітків висловлюють свою індивідуальність у такий самий спосіб.

Куріння, напої та вживання наркотиків.

Жодні батьки не хочуть, щоб їхня дитина з народження була наркоманом. Коли вони дізнаються, що їхній підліток вживає наркотики, це йде врозріз з їхніми уявленнями про світле майбутнє їхньої дитини. Тоді батьки розуміють, що наркоманія вже є проблемою. Стосунки батьків із наркотиками стають важливішими, ніж стосунки з дитиною.

Нечесність.

Брехня зазвичай використовується для того, щоб приховати щось інше. Сюди відносяться крадіжки, підглядання, приховування татуювань і т.д. У випадку з підлітками це руйнує довіру.

Нижче наведено три найпоширеніші типи конфліктів і способи їх вирішення

Неминучий конфлікт: це тип конфлікту, що повторюється, який ми переживаємо у всіх наших близьких стосунках. Цей тип конфлікту неминучий. Це відбувається тому, що ми не завжди можемо бути уважними, турботливими й чуйними щодо тих, кого вважаємо найближчими. Ми можемо відволікатися, не помічати вербальні або невербальні сигнали, проявляти нетерпіння або занадто гостро реагувати. У таких ситуаціях, коли діти почуваються ізольованими, їм необхідно, щоб їхні потреби були зрозумілі.

Граничний конфлікт: це відбувається, коли батькам важко встановити межі у стосунках із дітьми. Кордони – це важливий елемент у забезпеченні структури для дітей. Однак встановлення кордонів може створити напругу між батьками та дітьми, що призведе до емоційного розриву стосунків. Ключ до душевної розмови за такого встановлення кордонів – використання основного емоційного стану дитини. Навіть якщо ви не виконуєте бажання дитини, ви можете співпереживати їй і повертати її суть. Наприклад, «Я знаю, що тобі хочеться погратися на вулиці, але важливо, щоб ти закінчив домашнє завдання до вечері. Тоді ти зможеш трохи погратися на вулиці». Набагато краще, ніж сказати: «Ні, ви не можете вийти на вулицю».

Інтенсивний конфлікт: Цей тип конфлікту передбачає сильну емоційну напругу і значну неузгодженість між батьками і дитиною. Він виникає, коли батьки втрачають контроль над своїми емоціями, кричать, ображають або погрожують дитині. Такий тип розриву стосунків найбільш жалюгідний для дитини, бо часто супроводжується соромом. Подібні конфлікти часто виникають через те, що в батьків є невирішені проблеми з власного досвіду.

Часто сором відчуває не тільки дитина, а й батько. Батьки відчувають глибоке почуття неадекватності, що призводить до відчуття безпорадності та некомпетентності. Діти відчувають сором через те, що їх критикують, соромлять або висміюють. Наприклад, поведінка дитини зазнає різкої критики в продуктовому магазині, тому що вона почувається приниженою на публіці. Замість того щоб спробувати розібратися в поведінці своєї дитини, вона підсвідомо реагує на те, що почувається прилюдно ніяково через свою нездатність контролювати дитину.

Жодні стосунки не обходяться без конфліктів і розбіжностей, і кожна дитина бачила, як її батьки сваряться в той чи інший час. Розбіжності можуть не вплинути на дітей, якщо батьки зберігають спокій і позитивний настрій, разом розв'язують проблему і показують дитині, що конфлікт було розв'язано під час подальшої взаємодії (невелика кількість досліджень свідчить, що діти набувають

навичок розв'язання конфліктів у таких ситуаціях, які вони можуть застосувати у своїх власних стосунках у майбутньому (і, можливо, навіть зможуть це зробити).

Однак батьківський конфлікт шкідливий для дітей, якщо він часто повторюється, якщо він має яскраво виражений ворожий характер зі спалахами та підвищенням голосу, якщо батьки проявляють фізичну агресію, якщо батьки поступаються або замовчують аргументи, якщо конфлікт загрожує цілісності сім'ї, і якщо в ньому беруть участь діти, коли в конфлікт втягнуті діти. До того ж конфлікти шкідливі незалежно від того, чи перебувають батьки у шлюбі, чи живуть разом.

З самого раннього віку діти сприймають сварку батьків як дистрес. Їхня реакція охоплює страх, гнів, тривогу і смуток, і вони наражаються на підвищений ризик виникнення низки проблем зі здоров'ям, порушень сну, поганої концентрації уваги і труднощів з успішністю в школі. Дистрес може бути «екстерналізований» у вигляді «агресії, ворожості, антисоціальної (девіантної), неадекватної поведінки, злочинів і вандалізму» або «інтерналізований» у вигляді «депресії, тривоги і замкнутості».

Крім того, «діти, які живуть у у постійних конфліктах, найчастіше мають низькі навички міжособистісного спілкування, розв'язання проблем і соціальної компетентності». Ці проблеми чинять негативний вплив на романтичні стосунки в підлітковому і дорослому віці: конфлікти призводять до того, що діти «сприймають себе і свій соціальний світ більш негативно» та «мають більш негативні образи і внутрішні уявлення про сімейні стосунки». Таким чином, конфліктні стосунки в одній парі можуть стати причиною виникнення негативного зв'язку в наступному поколінні.

Батьки, які перебувають у конфліктних стосунках, як правило, є найгіршими батьками, виявляючи більше критики, агресії, погроз, криків і насильства. Конфліктні стосунки можуть також призвести до поганого і непослідовного виховання дітей. В обох випадках у дітей не буде надійної прихильності до батьків.

Однак, хоча батьківський конфлікт може впливати на виховання, він, мабуть, шкідливий для дитини. Дослідники пропонують різні схеми та механізми для пояснення цього процесу. Наприклад, намагаючись зрозуміти суть батьківського конфлікту, діти можуть звинувачувати себе або знаходити шкідливі способи подолання конфлікту. Крім того, на додаток до негативних емоцій у дітей можуть виникати фізіологічні реакції, пов'язані зі стресом, що може негативно позначитися на розвитку їхнього мозку.

Вплив батьківського конфлікту на дітей залежить від низки змінних, включно з віком, статтю, темпераментом дитини, її стратегіями подолання та фізіологічною реакцією на стрес. До них належать стосунки в сім'ї, прихильність батьків, психічне здоров'я та вживання психоактивних речовин батьками, а також соціально-економічний тиск.

Хоча соціально-економічний тиск, як правило, погіршує психічне здоров'я батьків і посилює батьківські конфлікти, зв'язок між конфліктами та результатами дітей залишається значущим, коли враховується соціально-економічний тиск (іншими словами, «діти більш схильні до високих конфліктів вдома незалежно від соціально-економічного статусу їхніх батьків»). Ба більше, хоча гени можуть бути пов'язані з формуванням деяких аспектів батьківських конфліктів і реакцій дітей, таких як темперамент дітей, психічне здоров'я і фізіологічні реакції на стрес, можна припустити, що батьківські конфлікти пов'язані з негативними результатами для дітей, навіть для прийомних дітей, які генетично не пов'язані зі своїми батьками. Деякі дослідження показують, що конфлікт поколінь виникає тоді, коли інтереси та ідеали одного покоління відкрито суперечать інтересам та ідеалам іншого покоління. Під поколіннями тут розуміють «групи однолітків», які народилися впродовж кількох років одна від одної (зазвичай близько 20 років), мають спільний дитячий і дорослий досвід, спільні поведінкові та позитивні риси, відчуття спільної ідентичності та інші характеристики. Як і раса, клас і національність, покоління – це абстракція, що містить у собі найрізноманітніших індивідів, проте приналежність до покоління впливає на багато аспектів соціального життя, а деякі з них - ні. Історія жінок у Сполучених Штатах,

наприклад, навряд чи можна сказати, не звертаючи уваги на хвилі поколінь реформаторів, які висунули феміністську справу – від організаторів Сенека-Фоллз у 1840-х роках до виборчого права хрестового походу жінки в 1910-х роках до жіночого визвольного руху в 1960-х і 1970-х роках.

Навіть серед історично виключених меншин ритми конфлікту поколінь часто повторюють або надихають багато чого з того, що відбувається в суспільстві більшості. Глибокий вплив меншин на молодіжну культуру, особливо в десятиліття від середини до кінця 1900-х років, по суті, свідчить про те, що стилі та ідеї кожного нового покоління фактично долають чимало етнічних і расових бар'єрів. Соціологи стверджують, що тільки в сучасних суспільствах, де вік виконання певних соціальних ролей не визначається традицією, регулярно народжуються різні покоління людей. Це може допомогти пояснити, чому в США існує історія поколінної різноманітності та драматизму. «Серед демократичних націй», після його американських подорожей, завершився Алексіс де Токвіль , «кожне покоління – це новий народ».[71]

Війна та економічні потрясіння завжди сприймаються як події, що визначають покоління. Не дивно, що американці, які досягли повноліття під час надзвичайних ситуацій, часто формують сильну колективну ідентичність, у центрі якої – етика соціальної дисципліни, світського прогресу та впевненого державного лідерства. Три пригаданих приклади – це те, що Томас Джефферсон називав його «поколінням 1776» (Революційна війна); що Олівер Венделл Холмс, молодший, називав його «покоління, зачеплене вогнем» (громадянська війна); і що деякі історики називають Джона Ф. Кеннеді (Велика депресія та Друга світова війна) Кожне з цих поколінь увійшло у суспільне життя на помітному ранньому віці. З успадкованими установами, які перейшли в руїну, їхнє швидке піднесення до влади спричинило епічну боротьбу, яка незмінно розв'язала напруженість у відносинах між поколіннями, а саме, як змінити політичну та економічну колоду.

Для ветеранів молодої революційної війни виник конфлікт між поколіннями, спрямовані на забезпечення більш могутньої, але демократичної

політичної конституції проти заперечень старих однолітків Патріка Генрі та Джона Адамса . Для молодих ветеранів Громадянської війни це проявилося в тому, що вони відкинули лідерство літніх моралістів, які нещодавно пережили страшну руйнацію; для тих, хто досяг повноліття в період депресії 1930-х років, це проявилося в переважній кількості голосів, відданих за позитивну, молодіжну політику «Нового курсу».

Не тільки надзвичайні ситуації національного масштабу провокували конфлікти поколінь. Найбільш видовищними є конфлікти, пов'язані з «духовними пробудженнями», що зазвичай відбуваються в періоди відносного миру та процвітання. Для таких пробуджень характерні молоді люди, які активно виступають за духовне відродження і моральні реформи. Згідно з багатьма сучасними відомостями, Велике Пробудження кінця 1730-х і початку 1740-х років було в значній мірі кероване молодими. Знову ж таки, між 1820-х та серединою 1840-х років молоді люди переважали в рядах євангелістів, які очолювали так зване Друге Велике Пробудження в Америці .

«Революція свідомості» кінця 1960-х і 1970-х років може відповідати тій же схемі. У цьому випадку конфлікт у покоління був настільки поширеним, що такі терміни, як «розрив у поколінні» були загальновживаними протягом майже десяти років. Тут пристрасть була звільнена поколінням (babyboom), які досягнули віку, що принижує передбачуване моральне самовдоволення старих кадрів ветеранів (покоління GI). На відміну від молодих поколінь, які протистоять старшим у питаннях реструктуризації світських інституцій, пробудження молодого покоління інколи несе в собі системно-деструктивний і духовно антиінтелектуалістичний посил, вплив якого сильніше відчувається в культурі, ніж у політиці.

Покоління, які виросли в дитинстві під час національних криз, як правило, звертаються до молоді, що уникає ризику в політичному та культурному плані, і таким чином уникають відкритої конфронтації зі старшими. Наприклад, американці , які народилися з кінця 1920 - х до початку 1940 - х, часто називають «мовчазним» покоління з-за репутації вони заробили в протягом 1950 - х років

для уникнення молоді радикалізм. Покоління цього типу було особливо цікавим до 90-х років, коли настала вікова група постобумерів, що народилися після 1960-х років. Різноманітна марка Generation ХАбо немовля Бюст, Кроха, New Загублений, Ніде, або Тринадцяте покоління, ці молоді американці, як діти в 1970-х роках поглинаються ряд соціальних патологій, які не чіпали старше покоління, як глибоко, в той числі поста-Уотергейт цинізму, фрагментуються сім'ю, кримінал та епідемії наркотиків, хаос у школі та песимізм про майбутнє нації. Як і у молодих людей у 1980-х і на початку 1990-х років, це покоління мало свідчить про те, що так багато бумерів колись були спрямовані проти "створення". Postboomers стверджували, що опитування є дещо консервативними, менш зацікавленими в соціальних змінах, і набагато більше зацікавлені в індивідуальному виживанні та успіху.

В одних поколінських конфліктах ішлося про культурні та соціальні ідеали молоді, в інших – про її політичні та економічні інтереси. Наприкінці 60-х років конфлікт був першим типом. До середини 90-х років публічні спекуляції чітко перейшли в бік потенційного конфлікту останнього типу. ЗМІ та політичні лідери середини 1990-х років регулярно зверталися до обмежених ресурсів для молодих людей, серед яких було зниження рівня життя серед молодих сімей, низьким рівнем національних заощаджень, хронічним федеральним дефіцитом, зростаючими екологічними зобов'язаннями та громадськістю програми, які спрямовували більшу частину своїх переваг на старі, і передбачалося запровадити жорсткий податковий тягар для працівників на початку XXI століття.

У науковій літературі, присвяченій питанням державної політики, швидко зростає кількість праць, у яких молодь несправедливо розглядають під рубрикою «рівність поколінь» або «облік поколінь». Незалежно від того, чи відображає ця тісна економічна термінологія, як стверджують дехто, тенденцію, що зберігається, до самозбереження через матеріальне надбання, це питання, на яке повинне відповісти підростаюче покоління XXI століття.

Причини конфлікту поколінь занадто численні, щоб їх перераховувати. Наприклад, відмінності в цінностях між представниками різних поколінь.

Причина в тому, що вони відображаються практично в усіх сферах людського життя (сім'я, освіта, робота).

Висновки до І розділу

Тема конфлікту має велике значення для розв'язання різних сімейних проблем. Конфлікт – неминуче явище в будь-якій сфері людської діяльності, і особливо, на думку психологів, у сімейному житті.

Залежно від об'єкта взаємодії сімейні конфлікти можна розділити на конфлікти між подружжям, конфлікти між дітьми та їхніми батьками і конфлікти між подружжям та іншими членами сім'ї.

Таким чином, можна зробити висновок, що міжгенераційні конфлікти – це дуже складне і неоднозначне соціальне явище, в основі якого лежать численні особистісні труднощі.

Здебільшого конфлікти виникають на ґрунті суперечностей між консервативними, усталеними людьми похилого віку та недосвідченими представниками людства. Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів, поглядів і бажань, серйозне зіткнення, гостра суперечність, що виникає в результаті боротьби.

Розділ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ З РІЗНИМ ПОДРУЖНІМ СТАЖЕМ.

2.1. Опис та методи дослідження сімейних конфліктів.

Опитувальні методи найширше використовують у психологічних дослідженнях конфлікту. Залежно від конкретної проблеми або ситуації дослідники розробляють спеціальні анкети, опитування або інтерв'ю.

Для вирішення завдань вивчення поведінки в сімейних конфліктах призначений опитувальник Ю. Альшиної, Л. Гозмана, О. Дубовської «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (1987). Ця методика дає змогу виявити найконфліктніші сфери у стосунках подружжя, ступінь згоди (або незгоди) в конфліктних ситуаціях і рівень конфліктності в парі. В опитувальнику описано 32 ситуації подружньої взаємодії, які за своєю суттю є конфліктними. Ці ситуації відображають проблеми взаємовідносин із родичами та дітьми, проблеми, пов'язані з доглядом за дітьми, виражену автономію одного з подружжя, порушення рольових очікувань, незгоду з поведінковими нормами, домінування одного з подружжя, виражені ревнощі та різне ставлення до грошей.

Існує два варіанти опитувальника – для чоловіків та жінок на одних і тих самих ситуаціях.

Для здійснення емпіричного дослідження нами було використано наступні методики:

1. Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (за Ю.Є. Альошиною та Л.Я. Гозман), за допомогою якої ми визначили найбільш конфліктні сфери сімейних стосунків. Опитування яка передбачало фіксований порядок запитань – заочне опитування.

2. Шкала діагностики міжособистісних стосунків (за С.В. Духновским), яка дала можливість нам визначити:

- Під діалогічними стосунками розуміють цінність і значущість стосунків для суб'єктів, що взаємодіють. Діалогічна спрямованість – це вільне вираження й обмін думками, думками та ідеями між суб'єктами стосунків, що ґрунтується на взаємному прийнятті та розумінні.

- Внутрішня цінність стосунків – це їхня важливість і значущість для людини, зумовлена їхнім позитивним змістом. Стосунки керуються емоціями та виявляють упевненість і незалежність. Це характерно для людини емоційно зрілої, оптимістичної та готової до подолання перешкод.

- Конструктивність у взаєминах – це прагнення до досягнення спільних цілей, що поділяються, що передбачає вільне вираження суб'єктами стосунків своїх ідей і позицій, конфлікт між суб'єктами, а також стиль стосунків, який задовольняє суб'єктів і відповідає ситуаціям міжособистісної взаємодії з урахуванням особливостей їхнього взаємного статусу і ролей. Конструктивність – це певна спільність у міжособистісних стосунках.

3. Методика К. Томаса «Спосіб реагування у конфлікті» (адаптована Н.В. Гришиною), яка містить 30 пар суджень.

У загальну вибірку нашого дослідження увійшло 32 особи (16 – подружніх пар), віком від 26-60 років. Переважна більшість опитаних була віком від 25 до 45 років (рис. 2.1.).

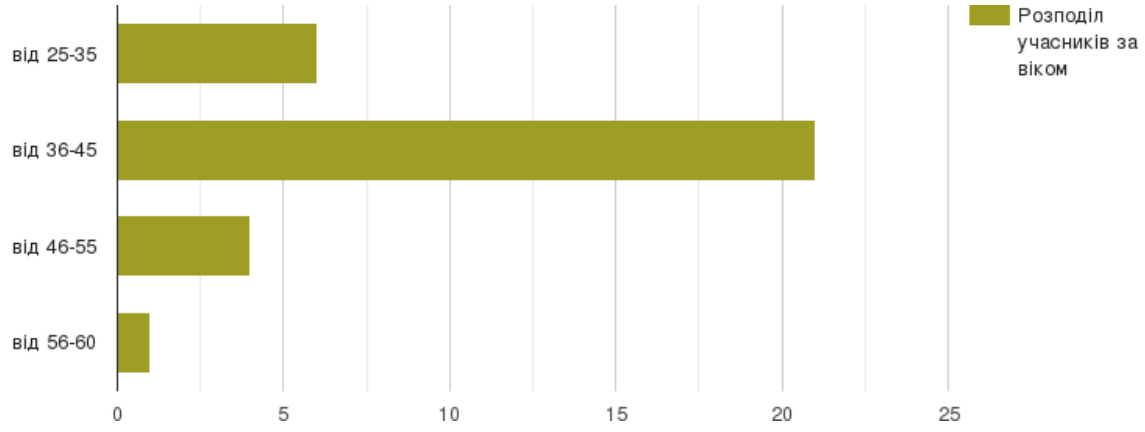

Рис 2.1. Віковий розподіл опитаних

Респондент обирає одну з можливих відповідей. Ця відповідь відображає різні формати відповідей: активна заява про незгоду, пасивна заява про незгоду, пасивне очікування, пасивна заява про згоду та активна заява про згоду. Відповіді обробляються певним чином і дають інформацію про ступінь конфліктності в сім'ї [13].

Фахівці в галузі сімейної психології О. Е. Зуськова та В. П. Левкович запропонували методику «Міжособистісний сімейний конфлікт» (1987), яка побудована на основі вихідних уявлень авторів про те, що порушення взаємостосунків між подружжям, виникнення конфліктів є наслідком протиріч в сфері потреб.

Опитувальник містить 168 пунктів і складається з п'ятибальної шкали оцінювання. Його зміст охоплює сімейні ролі, потреби у спілкуванні, пізнавальні потреби, матеріальні потреби, потребу в захисті Я-концепції, культуру спілкування, взаєморозуміння, рівень моральної мотивації, дозвілля, частоту конфліктів і способи їхнього розв'язання, суб'єктивну оцінку задоволеності кожного з подружжя подружнім життям тощо.

Подружжя заповнює опитувальник незалежно одне від одного й оцінює свою згоду або незгоду з твердженнями опитувальника. В основі конфлікту лежать уявлення подружжя про власні потреби та потреби партнера, а також розбіжність між їхніми уявленнями та очікуваннями одне від одного. [22].

Часто предметом вивчення в пропонованих методах є стратегії поведінки учасників конфліктів. Наприклад, вже більше 20 років назад М. Штраус і С. Штайнментц запропонували свою методику «Шкала тактики поведінки в конфлікті», за допомогою якої, також, можна оцінювати стосунки в сім'ї.

Ще одна методика «Реакції подружжя на конфлікт», розроблена українським психологом А.С. Качаряном дозволяє діагностувати сприйняття розуміння подружжям один одного і конфліктної ситуації. Мета опитувальника полягає в з'ясуванні поглядів подружжя щодо деяких сімейних проблем.

Опитувальник складається з 89 тверджень і містить вісім шкал: неконструктивне ставлення до шлюбу, депресія, проективні механізми, захисні механізми, агресія, втілена тривога, прихильність до психологічної травми та контрольна шкала.

У цьому розділі ми розглянули можливі методи вивчення сімейних конфліктів за можливості. Ми розглянули найпоширеніші, на наш погляд, методи вивчення сімейного конфлікту і виокремили ті методи дослідження, які ми використовували у своїй роботі з сім'ями.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовні аспекти спрямованості особистості, становить основу ставлення людини до навколишнього світу, інших людей і самої себе, формує основу її світогляду та мотивацію життєдіяльності.

Найбільш поширеною на даний момент є методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча, заснована на прямому ранжуванні списку цінностей.

М. Рокіч розглядає два типи цінностей:

- термінальні – переконання в тому, що будь-яка кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути.
- інструментальні – переконання в тому, що певний образ дії чи властивість особистостіє бажаним в будь-якій ситуації.

Цей розподіл відповідає традиційним розподілам «цінності-цілі» і «цінності-засоби».

Респондентам роздають два списки цінностей (по 18 у кожному), написані на окремих картках, кожній цінності присвоюють порядковий номер, і картки розташовують за зменшенням важливості.

Також для вивчення ціннісної сфери подружжя можна запропонувати методику «Морфологічний тест життєвих цінностей», авторами якого є В. Ф. Сопов та Л. В. Карпушина.

Опитувальник спрямований на вивчення цінностей індивідів з метою кращого розуміння мотивів їхніх вчинків і поведінки. Особистість людини

формується залежно від базових цінностей, визнаних суспільством. Однак індивідуальні цінності не обов'язково копіюють суспільні.

Основними діагностичними компонентами МТЖЦ є термінальні цінності саморозвитку, духовного задоволення, творчості, позитивних соціальних контактів, особистого престижу, високого економічного статусу, досягнень і збереження своєї індивідуальності.

У своїй роботі для дослідження ціннісної сфери кожного з подружжя ми спланували та розробили дослідження сімейних цінностей подружжя, за основу якого було взято техніку порівняння цінностей Х. Флойда.

У дослідженні взяли участь 18 сімей (6 сімей, які перебувають у шлюбі 1 рік, 6 сімей, які перебувають у шлюбі 7 років, і 6 сімей, які перебувають у шлюбі 20 років). Опитування проводилося індивідуально з кожним з подружжя. Опитування складалося з двох етапів.

Для вивчення конфлікту цінностей як джерела сімейного конфлікту на першому етапі необхідно було визначити ступінь конфліктності в кожній парі. Для цього кожному випробовуваному було запропоновано бланк, що складався з 32 ситуацій (чоловічий і жіночий варіанти), з чітким зазначенням типу: «Часто у стосунках подружжя виникають непорозуміння, суперечності та конфлікти інтересів. Нижче наведено типові ситуації, які є в кожній родині. Можливо, ви самі стикалися з ними. Виберіть той варіант, який найбільш близький до того, як би Ви повели себе в подібній ситуації. У цьому випадку немає «правильної» або «неправильної» відповіді, тому не роздумуйте довго. Відзначте в аркуші відповідей номер варіанта, який здається Вам найбільш підходящим, і переходьте до наступної ситуації. Усі відповіді тримаються в секреті».

Потім випробовувані відповідали на запитання бланка. Потім усі відповіді заносили до спеціального протоколу.

Перший етап дослідження тривав 30 хвилин для кожного респондента.

Другий етап дослідження проходив через три тижні і включав у себе вивчення подружніх цінностей. На другому етапі дослідження кожному з

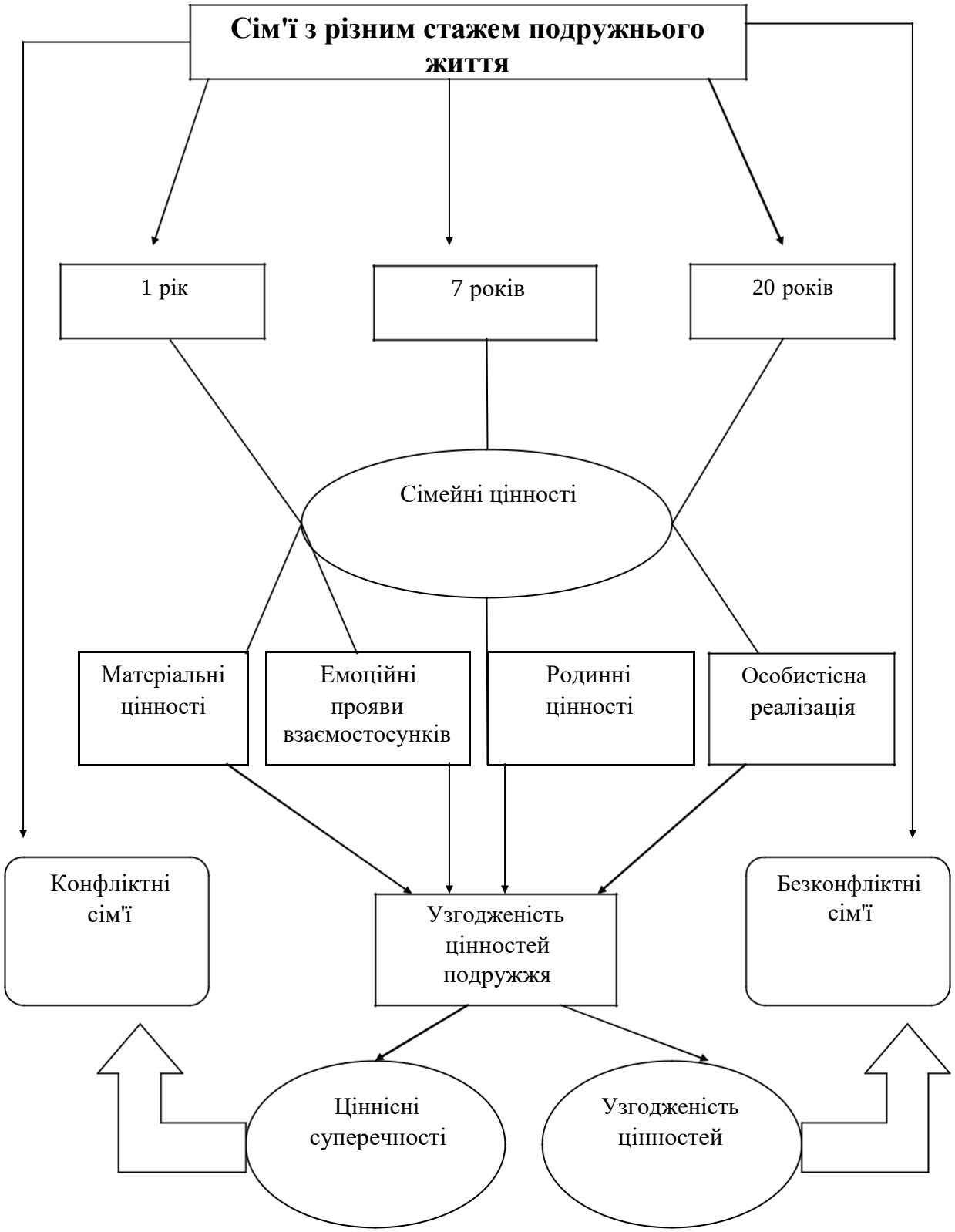
подружжя було видано бланк із такою інструкцією: «Подумайте, які цінності є найважливішими для вас і вашого партнера, і перерахуйте їх. Перше – це ваші особисті цінності, друге – цінності вашого партнера з вашої точки зору. Перерахуйте цінності в порядку їхньої важливості. У списку відзначте ті, які ви вважаєте важливими».

Потім кожен випробовуваний заносив свої цінності та цінності партнера в бланк. У більшості випадків процедура збирання відповідей займала від 15 до 20 хвилин.

Під цінностями розуміють набір експліцитних (відкрито схвалюваних і культивованих у сім'ї) або імпліцитних уявлень, характерних для сім'ї, що впливають на цілі сім'ї, способи побудови життя та варіанти взаємодії. Зокрема, у сім'ях, які перебувають у шлюбі один рік, матеріальні цінності – цінності, пов'язані з матеріальною конкретикою (з огляду на нестабільне економічне становище), та емоційні прояви стосунків – цінності, пов'язані з оцінкою значущих для людини стосунків та наявністю у цих стосунках емоцій (наприклад, кохання). виражені у формі безпосереднього переживання задоволення, - є домінантними.

Сімейні цінності домінують у сім'ях, які прожили у шлюбі понад сім років. (Це цінності, які (у зв'язку зі змінами у вихованні дітей) спрямовані на вибір сімейних пріоритетів і способів побудови стосунків із сім'єю кожного з подружжя.

Теоретична модель досліджуваного явища

У сім'ях, які прожили в шлюбі 20 років, найімовірніше, переважають такі цінності, як самоактуалізація. Це цінності, пов'язані з речами і поведінкою, які допомагають людям самореалізовуватися і займатися особистісним розвитком, оскільки після того, як діти йдуть з дому, у них з'являється можливість приділяти час своїм інтересам і захопленням та займатися особистісним розвитком.

В одних сім'ях цінності збігаються, що сприяє добрим подружнім стосункам, а отже, безконфліктному сімейному життю, в інших – спостерігається суперечність у цінностях, що призводить до конфліктів у сім'ї.

2.2. Аналіз результатів дослідження сімейних конфліктів.

Ми досліджували ступінь конфліктності в сім'ях із різною тривалістю шлюбу шляхом використання методики «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман). Опираючись на отримані в ході дослідження дані ми можемо зробити наступні висновки.

Нами було досліджено 18 сімей серед яких в 9 сімей (відповідно 3 сім'ї з подружнім стажем 1 рік, 3 – з подружнім стажем 7 років, і 3 – з подружнім стажем 20 років) спостерігалися конфліктні взаємостосунки між подружжям, а в 9 сімей взаємодія між подружжям мала безконфліктний характер.

Потім ми продовжили дослідницьку роботу з конфліктними сім'ями.

Методика, яку ми використовуємо, дає змогу виявити не тільки ступінь конфліктності в парі, а й найконфліктніші частини сім'ї.

Результати дослідження сімей з подружнім стажем 1 рік. Згідно з отриманими результатами, можна зробити висновок, що в сім'ях із конфліктними стосунками рівень конфліктності перебуває в межах від -1 до -2. Це свідчить про високий рівень конфліктності. Водночас у таких сім'ях спостерігаються негативні та позитивні реакції подружжя на конфліктну ситуацію.

Якщо говорити про найбільш конфліктні сфери подружньої взаємодії, то в сім'ях першого року шлюбу можна виокремити три сфери. (див. рис. 2.1).

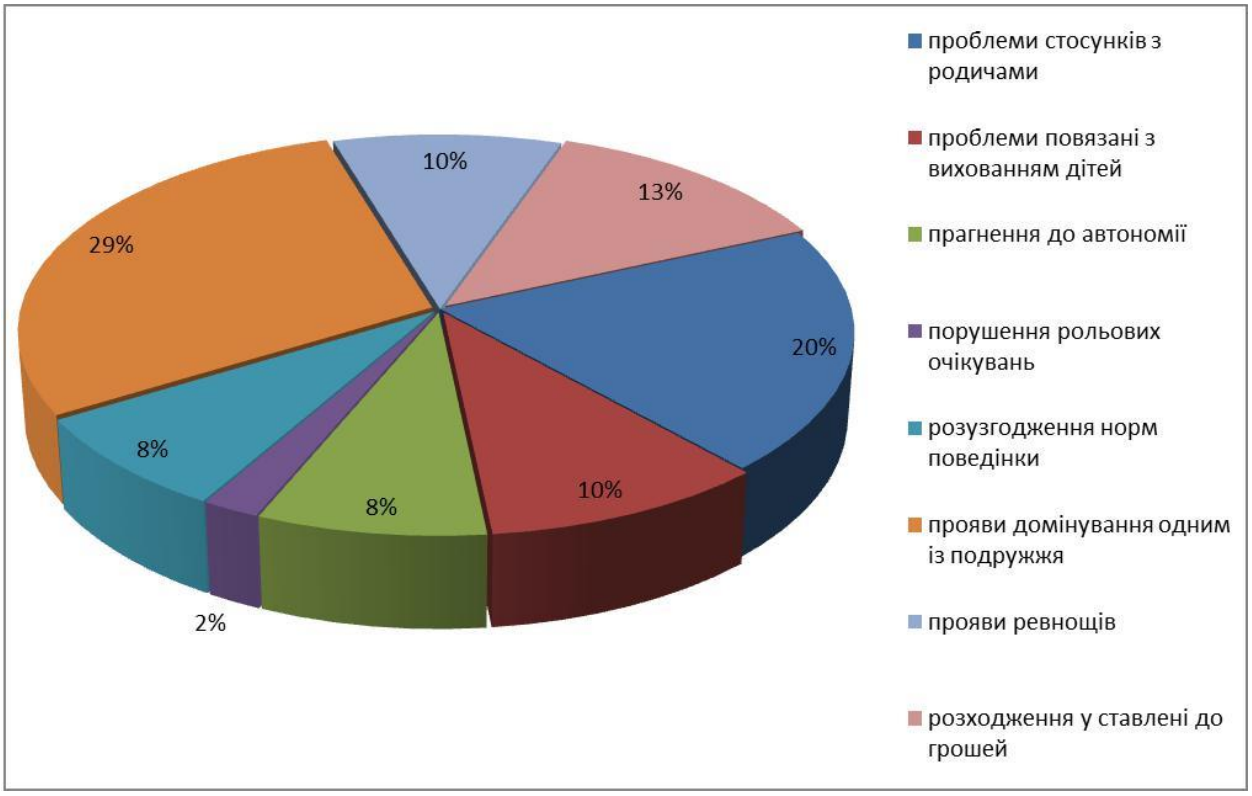

Рис.2.1. Відсоткове співвідношення конфліктних сфер взаємодії сімей з подружнім стажем 1 рік

Як видно з рис. 2.1, найбільш конфронтаційною взаємодією між подружжям у сімейному житті є домінування одного з подружжя (29%). Це можна пояснити тим, що в перший рік сімейного життя сімейні ролі ще не до кінця визначені й узгоджені, а подружжя не до кінця адаптоване одне до одного. Лідерство в принципі має авторитарний характер і неминуче передбачає підпорядкування всупереч волі іншого.

На другому місці – стосунки з родичами та друзями (20%). Це можна пояснити тим, що в перший рік шлюбу стосунки з родичами є особливими і важливими. Така ситуація часто призводить до конфліктів між двома поколіннями членів родини. Це пов'язано з тим, що батьки вважають, що вони не тільки мають право допомагати молодшому члену сім'ї, але часто і право втручатися в його справи. Такі стосунки з батьками чоловіка можуть впливати і на стосунки в самій молодій сім'ї та призводити до конфліктів.

Іншою важливою сферою конфліктів є проблема різного ставлення до грошей (13%). Це можна пояснити тим, що конфлікти на ґрунті грошей дуже поширені серед молодого подружжя, тому що їхнє матеріальне становище нестабільне і в більшості випадків вони залежать від інших, особливо від батьків. Знову ж таки, не відбувається взаємної адаптації, не сформована спільна система цінностей і пріоритетів.

Результати дослідження сімей з подружнім стажем 7 років.

Аналізуючи результати за цією віковою групою, можна зробити наступні висновки. На відміну від сімей попередньої категорії, у цьому випадку спостерігається переважно середній рівень конфліктності. При цьому реакції подружжя на конфліктні ситуації здебільшого негативні й пасивні.

Що стосується сфер взаємодії, в яких подружжя найчастіше конфліктує, то вони певною мірою відповідають конфліктним сферам попередньої групи респондентів (рис. 2.2).

У цьому випадку домінують порушення рольових очікувань і питання, пов'язані з вихованням дітей (29% і 17% відповідно).

Вважається, що ці дві сфери взаємопов'язані при виникненні конфлікту в сім'ї. Це можна пояснити тим, що на даному етапі існування сім'ї сімейні ролі можуть змінюватися. Це пов'язано з тим, що діти починають відвідувати зовнішні соціальні структури, у зв'язку з чим відбувається перерозподіл обов'язків, зміна графіка роботи батьків і специфічні зміни в освітньому процесі.

У багатьох випадках батьки не в змозі переосмислити власну позицію щодо розподілу сімейних ролей і власних обов'язків, змінюючи межі сім'ї та даючи дітям нові й важливі соціальні зв'язки. У зв'язку з цим можуть виникати розбіжності між рольовими очікуваннями партнерів і реальними оцінками поведінки.

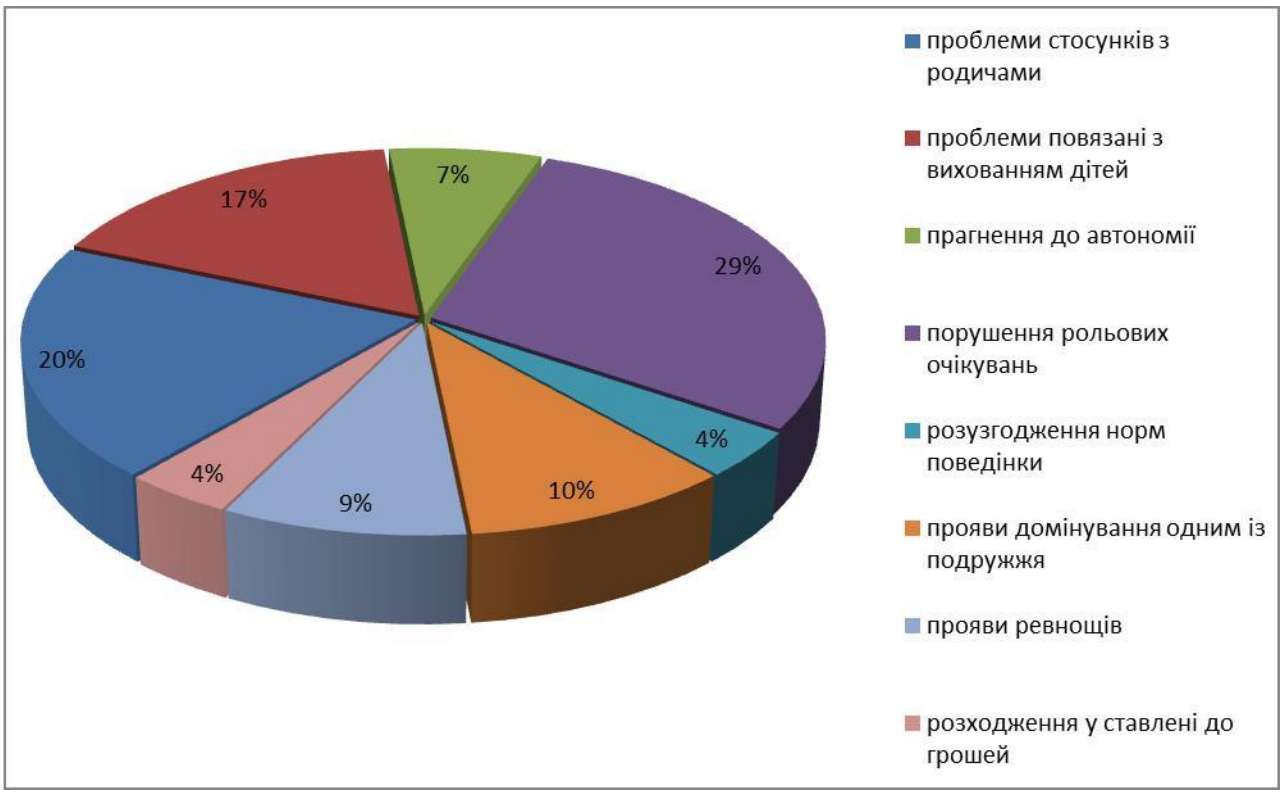

Рис.2.2. Відсоткове співвідношення конфліктних сфер взаємодії сімей з подружнім стажем 7 років

Як і в попередній групі респондентів, ще однією конфліктною зоною в подружній взаємодії на даному етапі виживання сім'ї є питання взаємовідносин із родичами та друзями (20%). Зміна сімейних ролей та обов'язків може призвести до зменшення часу, проведеного з друзями та родичами. Однак може виникнути і зворотна ситуація, коли один із подружжя проводить більше часу з друзями та родичами, а інший змушений виконувати подвійні ролі та функції. І такі ситуації неминуче призводять до конфліктів.

Результати дослідження сімей з подружнім стажем 20 років.

За результатами досліджень, проведених у цій категорії, можна зробити такі висновки. До цієї групи входять подружні пари із середнім і високим рівнем конфліктності в сім'ї. Їхні реакції на конфліктні ситуації також різняться, причому спостерігаються як активні, так і пасивні негативні реакції.

Слід зазначити, що під час аналізу найконфліктніших царин подружньої взаємодії вони також збігаються з царинами, представленими вищевказаними

групами. Звідси можна зробити висновок, що існують категорії проблем, які залишаються актуальними на різних етапах існування і функціонування сім'ї.

Найпоширенішими в цій групі респондентів є проблеми, пов'язані зі стосунками з родичами (23%), та проблеми, спричинені домінуванням одного з подружжя (22%). (див. рис.2. 3).

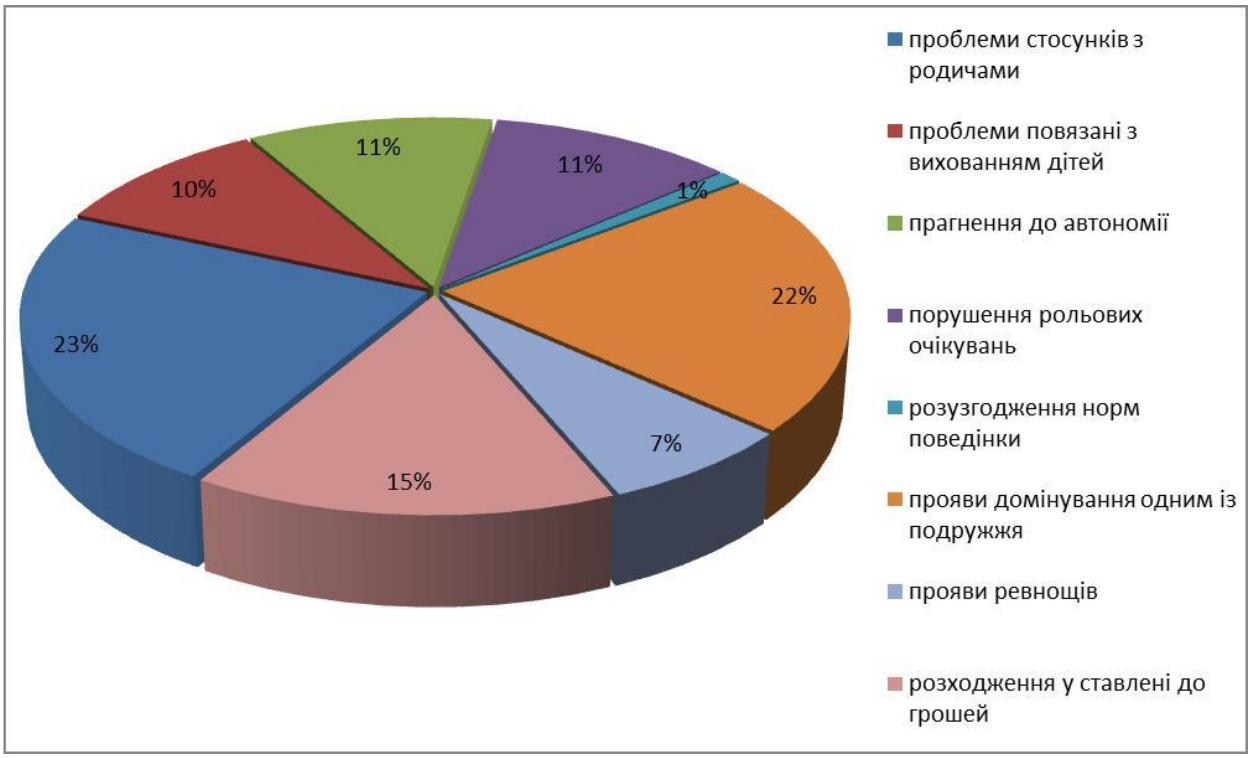

Рис.2.3.Відсоткове співвідношення конфліктних сфер взаємодії сімей з подружнім стажем 7 років

Ми розглядаємо ці два напрями як взаємопов'язані й аналізуємо їх у комплексі. Цей етап існування сім'ї характеризується тим, що діти йдуть від батьків і створюють власні сім'ї, а старші члени сім'ї залишаються на самоті. Сімейні ролі, функції та обов'язки мають знову змінитися. Подружжю доводиться заново вчитися жити разом заради одне одного. Тут знову можуть проявитися особистісні кризи, пов'язані з відсутністю спільних інтересів з партнером або проблемами, відкладеними у зв'язку з народженням і вихованням дітей. Коли діти йдуть з дому і більше немає про кого турбуватися, вся увага і турбота переходять до партнера. Дуже часто ця турбота перетворюється на нав'язливість і контроль.

На цьому ґрунті виникають проблеми, пов'язані з фінансами (15%). На цьому етапі подружжю важко розставити пріоритети в матеріальних благах. Якщо раніше вони витрачали гроші здебільшого на виховання та потреби дітей, то тепер їм доведеться витрачати гроші на свої власні потреби. Проблеми виникають і через вікові чинники, оскільки подружжя вже перебуває в тому віці, коли можуть виникнути проблеми зі здоров'ям, а заробляти гроші стає набагато складніше, ніж раніше.

Тому результати дослідження ступеня конфліктності в сім'ях із різною тривалістю шлюбу було розглянуто за допомогою методики «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях». Також було зроблено спробу проаналізувати і пояснити, які сфери подружньої взаємодії є найбільш конфронтаційними і які можуть бути причини цього.

Дослідження ціннісних сфер подружжя з різним досвідом подружнього життя проводили за допомогою методу побудови багатовимірних шкал, ґрунтованого на методиці ціннісного порівняння Х. Флойда.

Під час дослідження вдалося зібрати асоціації з терміном «сімейні цінності» у всіх трьох груп випробовуваних. Потім за допомогою контент-аналізу ці асоціації були розділені на кілька груп. Усі асоціації були розподілені за п'ятьма групами цінностей:

1. матеріальні цінності (матеріальний достаток, одяг, власний будинок, машина);

2. побутові цінності (щастя вдома, предмети домашнього вжитку, справедливий розподіл праці); і

3. родинні цінності (діти, сім'я, щастя дітей);

4. емоційна вираженість стосунків (любов, довіра, вірність, взаємна підтримка, турбота, пошук компромісів); і

5. особистісна самореалізація (схвалення, самореалізація, зовнішність, творчість, активне життя, спілкування з друзями).

Усі представлені групи цінностей тією чи іншою мірою збігаються в трьох групах респондентів, але в різних пропорціях. У таблиці нижче показано, які

цінності обирає конфліктна група опитаних сімей, а які – неконфліктна. Як конфліктні, так і неконфліктні сім'ї представлені в цьому дослідженні трьома вибірковими групами: ті, що перебувають у шлюбі один рік, сім років і 20 років. (див. табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Відсоткове порівняння груп цінностей сімей з різним стажем подружнього життя

сім'ї / групи цінностей	1 рік	7 років	20 років
Матеріальні	12%	14%	16%
Побутові	1%	3%	1%
Родинні	11%	29%	23%
Особистісна реалізація	29%	3%	26%
Емоційні прояви взаємостосунків	47%	51%	34%

Основні результати дослідженню виглядають наступним чином:

1. Опитувані були люди тільки одружені. Якщо ділити по віковим групам сімей, то вийшли наступні цифри, 0-10 років - 231, 11-20 років - 89, 21-30 років 58, 30 років і> - 6 (Рис 2.4.).

Рис 2.4. Віковий розподіл опитаних.

2. Найбільша кількість опитуваних, оцінюють взаємини в сім'ї, як дуже хороші - 72,8%; хороші - 20,3%; не дуже хороші - 5,8%, погані -1,1%.

Рис 2.5 Взаємовідносини у сім'ї опитуваних.

3. У 79,7% респондентів в родині прийнято обговорювати складності проблеми; не прийнято обговорювати у 5,3%; скоріше так, ніж ні, відповіли 9,4%; скоріше ні, ніж так - 5,6%.

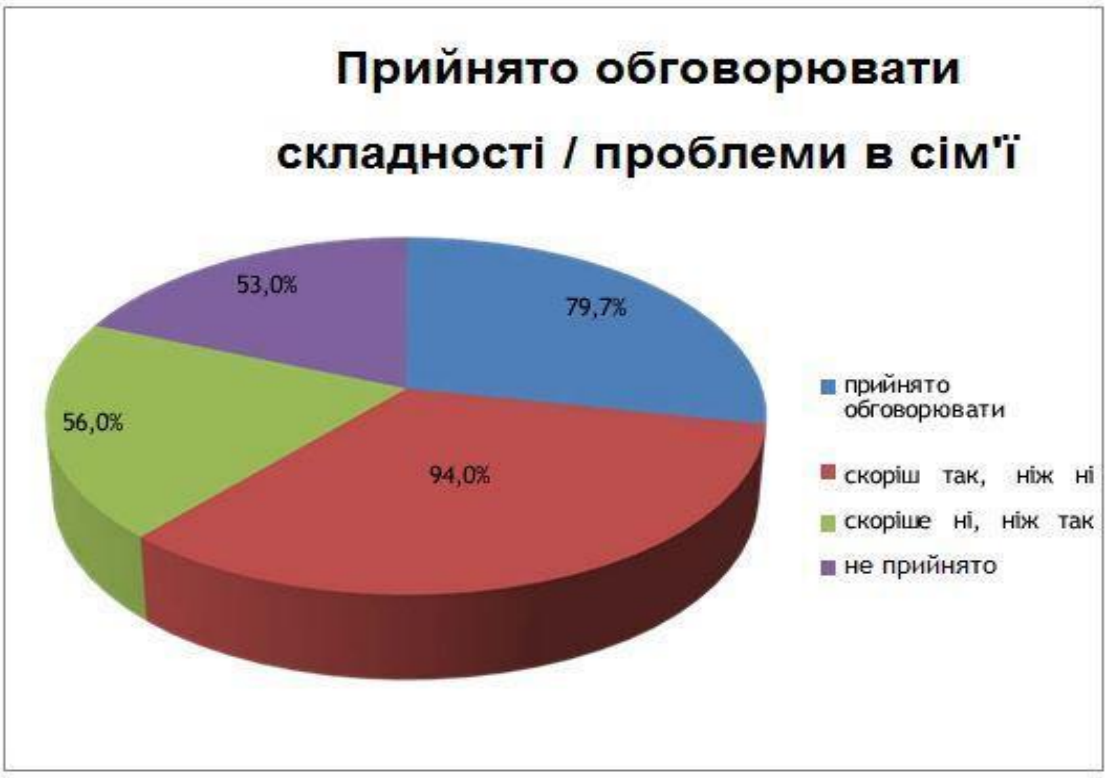

Рис 2.6. Прийняття принципу обговорення проблем в сім'ї.

4. На питання про наявність сварок в сім'ї у опитуваних вийшли такі відповіді: варіант «так» - отримав 11.8%; «Часто» - 20%; «Іноді» - 59,3%; «Рідко» - 8,9%.

Рис 2.6. Наявність сварок в сім'ях опитуваних.

5. У питанні про урегулювання сварок в сім'ї, респонденти прописували свій варіант відповіді. Варіантів було багато, але найпоширеніше було - це розмова, з'ясування обставин, прийняття рішення, в цілому сума склала 89,3%.

Решта - ніяк, не розмовляємо, мені без різниці 10,7%.

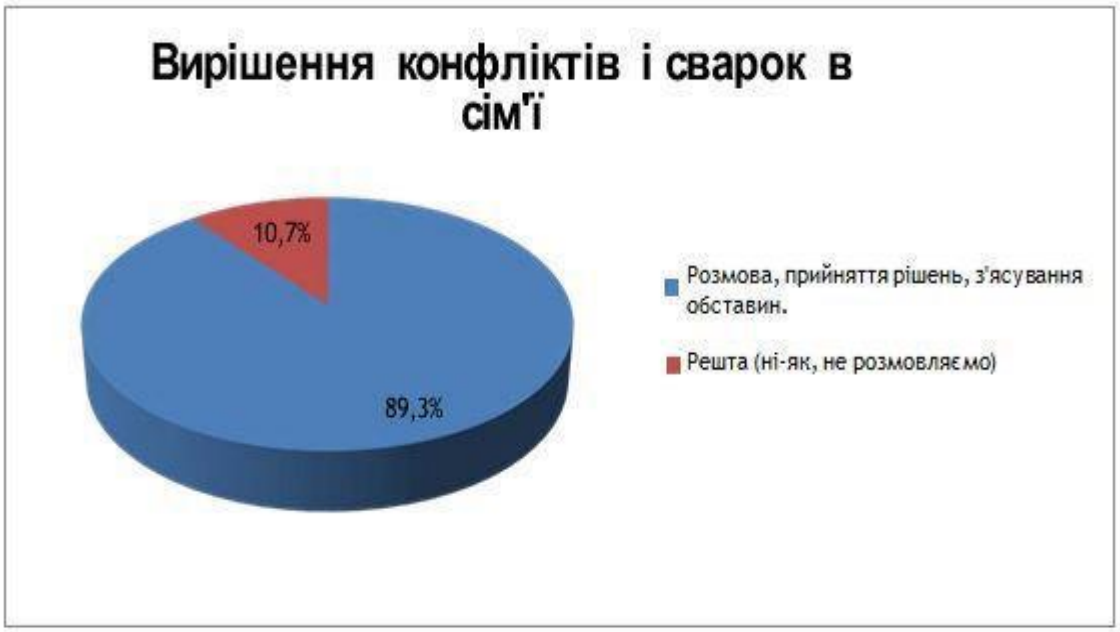

Рис 2.7. Найпоширеніші варіанти урегулювання конфлікту у сім'ї.

6. Опитувані відповідали на питання про розлучення в більшій мірі негативно, тобто не було зовсім думок про розлучення - 67,7%, 30,2% - були, але дуже рідко, і ті, кому часто приходять думки про розлучення, претендують на 3,1%.

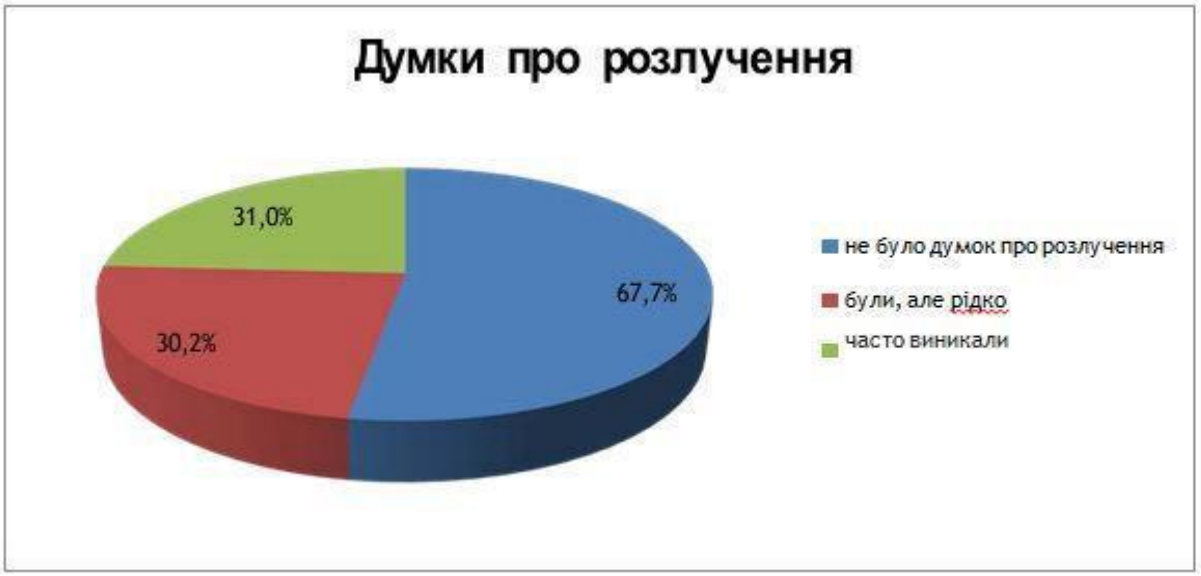

Рис 2.8. Частота думок про розлучення у опитуваних.

7. У наступному запитанні респондентам пропонувалося відповісти на запитання про те, що зупиняє їх від думки про розлучення. Вибір відповіді не передбачався, достатньо було дати коротку відповідь. Тих, у кого таких думок не було, попросили не відповідати на це запитання: 33,3% у той чи інший час думали про розлучення, і причини, через які вони зупинилися, були найрізноманітнішими. Найпоширенішою причиною стала наявність в сім'ї дітей до 18 років - 45,9%; далі на II місці причина «прожиті разом роки» - 37,6%; III місце «хороші взаємини в сім'ї» - 16,5%.

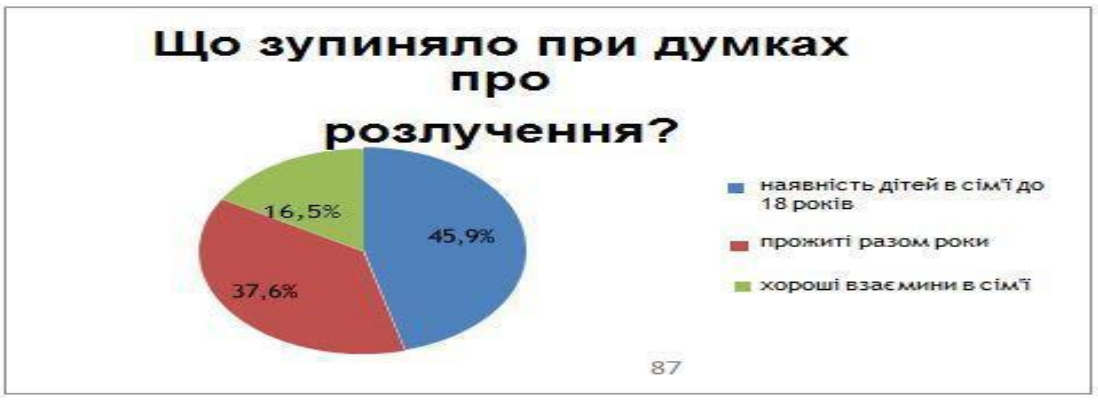

Рис 2.9. Причини, які зупиняли респондентів, при думках про розлучення

На підставі наведених даних можна зробити висновок, що емоційний стан є найважливішою цінністю в трьох групах сімей. Це свідчить про те, що довіра, підтримка, взаємодопомога, прив'язаність і здатність до компромісу залишаються важливими в будь-яких ситуаціях. У більшості випадків ці цінності можуть втілювати бажані стратегії розв'язання конфліктів.

Крім того, в обох групах (на першому та двадцятому році шлюбу) важливою цінністю є самореалізація особистості. Це можна пояснити тим, що подружжя прагне особистісного розвитку та самореалізації. Можливо, відсутність спільних інтересів і захоплень, менша кількість часу, проведеного разом, призводить до конфліктів і суперечок. Цікаво, що ці цінності найменш актуальні в сім'ях, які прожили в шлюбі сім років. Можливо, це пов'язано з тим, що, на відміну від двох інших груп, у респондентів цієї групи менше часу на виховання дітей і догляд за ними.

Сімейні цінності однаково важливі в усіх групах. Стосунки з батьками, дітьми та родичами завжди важливі, сім'я залежить від них. Неправильна побудова стосунків із ними завжди призводить до конфліктів.

Важливу роль відіграють і матеріальні цінності. Можна зробити висновок, що економічна ситуація не завжди стабільна, і сім'ї не завжди правильно розставляють пріоритети в зароблянні та вкладенні грошей. Молоді сім'ї дуже часто спочатку матеріально залежать від батьків, а надалі дітям доводиться допомагати своїм власним батькам. Як на ранніх, так і на пізніших етапах сімейного життя відсутність власного житла часто призводить до конфліктів.

Під час дослідження поняття, що підлягають оцінці, було визначено виходячи з того, що найчастіше асоціюється з терміном «сімейні цінності». Загалом було виокремлено 10 понять для кожної сімейної групи. Близькість семантичних об'єктів виявляли за допомогою методу багатовимірного шкалювання.

З аналізу отриманих даних можна дійти висновку, що у свідомості пар із річним сімейним стажем найближчими поняттями до поняття «сімейні цінності» є

цінності «кохання», «довіра», «матеріальна стабільність», «стабільна робота», «відповідальність» і «терпіння».

Отримані дані, мабуть, свідчать про те, що «любов» і «довіра» близькі у свідомості подружніх пар. Це пояснюється тим, що для багатьох молодих сімей емоційні стосунки є запорукою успішного і міцного шлюбу. Поняття «матеріальна стабільність» і «стабільна робота» семантично близькі. Це пов'язано з тим, що матеріальне становище молодого подружжя часто буває нестабільним, і стабільна робота є одним із ключових чинників забезпечення матеріальної стабільності. Поняття «відповідальність» і «наполегливість» також близькі до уособлення якостей, які гарантують щастя у стосунках.

У свідомості подружжя, яке прожило у шлюбі сім років, найближчими поняттями сімейних цінностей є здоров'я і благополуччя сім'ї, взаємна підтримка та вміння знаходити компроміси.

Близькість цих понять пояснюється тим, що здоров'я сім'ї та родинне щастя мають першорядне значення, оскільки вони нерозривно пов'язані між собою та є невід'ємними елементами щасливої сім'ї. Що стосується взаємної підтримки та вміння знаходити компроміси, то вони є бажаними цінностями в будь-якій сім'ї та підтримують гармонію у стосунках протягом багатьох років.

Найближчими поняттями сімейних цінностей у свідомості пар, які прожили у шлюбі 20 років, виявилися діти, здоров'я, повага і схвалення з боку оточуючих.

З огляду на близькість цих понять, «діти» і «здоров'я» залишаються важливими елементами для спонтанного і комфортного існування всіх членів сім'ї на будь-якому етапі життя. Що ж до «визнання» та «поваги з боку оточення», то це підтверджує той факт, що самореалізація та самоактуалізація особистості залишаються пріоритетними на даному етапі існування сім'ї.

Розпочинаючи дослідження, ми прагнули встановити, чи існує зв'язок між цінностями подружжя і сімейним конфліктом і чи є конфліктні цінності чинником виникнення сімейного конфлікту.

Результати нашого дослідження виявили той факт, що цінності подружжя ніколи не бувають ідеально узгодженими на будь-якому етапі виживання сім'ї і

незалежно від ступеня конфліктності. У всіх трьох досліджених групах сімей ступінь узгодженості сімейних цінностей коливається від 40% до 50% залежно від тривалості шлюбу і як у конфліктних, так і в безконфліктних сім'ях. Однак ціннісні орієнтації цих груп респондентів схожі.

Ще один факт, виявлений у цьому дослідженні, підтверджує раніше проведені дослідження про те, що уявлення партнерів про цінності в сім'ї не збігаються з реальними і не відповідають дійсності. Як уже зазначалося, кожен із подружжя приписує своєму партнеру цінності, які йому зовсім не притаманні. Цей факт можна пояснити тим, що партнери оцінюють одне одного через призму певних стереотипів, хибних інтерпретацій та хибних висновків.

Також існує тенденція перенесення власних цінностей на партнера, коли цінності, відмінні від власних, не обговорюються. Це свідчить про те, що деяке подружжя ігнорує інтереси, захоплення та пріоритети партнера, нав'язуючи йому свої.

Аналізуючи отримані під час математичного аналізу дані (коефіцієнти кореляції), можна зробити висновок, що прямого зв'язку між ціннісними розбіжностями і сімейними конфліктами не існує. Однак це не означає, що в поєднанні з іншими чинниками вони не виступають як чинник виникнення сімейних конфліктів. Питання в тому, як подружжя справляється з фактом наявності суперечностей у сімейних цінностях.

Висновок до 2 розділу

Отже, на підставі даних, отриманих у ході магістерського дослідження, можна зробити висновок, що висунута на початку гіпотеза, тобто те, що в сім'ях із високою конфліктністю цінності подружжя суперечливі та виступають джерелом конфлікту, а в менш успішних сім'ях цінності послідовні; у сім'ях, які одружені один рік, сімейні цінності пов'язані з матеріальними цінностями та емоційним вираженням стосунків; у сім'ях, які одружені сім років, вони пов'язані із сімейними цінностями; а в сім'ях, які одружені 29 років, підтверджується лише частковий зв'язок із самореалізацією особистості як цінністю.

РОЗДІЛ ІІІ РОЗВИВАЛЬНО- КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Програма попередження сімейних конфліктів засобами інформаційно-комунікаційних технологій

В. М. Задачин і І. Г. Конюшенко [21, с. 12], визначають моделювання, як метод вивчення будь-якого явища, процесу або об'єкта шляхом побудови та аналізу його моделі. У широкому сенсі моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання і практично єдиним науково обґрунтованим методом наукового дослідження систем і процесів будь-якої природи в багатьох галузях людської діяльності. [21, с. 12].

Для профілактики сімейних конфліктів нами розроблено універсальну програму профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Дана програма може бути використана для профілактики сімейних конфліктів (між подружжям, між батьками і дітьми, між подружжям і родичами, між дітьми і родичами) і складається з таких етапів:

Мета: профілактика сімейних конфліктів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

Умови профілактики сімейних конфліктів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій: а) наявність членів сім'ї, які бажають запобігати, виправляти та розв'язувати конфлікти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; б) наявність спеціалістів (психологів, медіаторів, соціальних педагогів та ін.), які здійснюють психологічну підтримку сім'ї з метою профілактики сімейних конфліктів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; потенційні учасники сімейних конфліктів (члени сім'ї, родичі, найближче оточення, фахівці (психологи, медіатори, соціальні педагоги тощо));

Організаційно-діяльнісний компонент: заходи, спрямовані на профілактику сімейних конфліктів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій: відвідування кінотеатрів, анімаційні вечори вдома, тренінги, вправи, залучення спеціалістів (психологів, медіаторів, соціальних педагогів тощо), залучення родичів та найближчого оточення до профілактики сімейних конфліктів із використанням

інформаційно-комунікаційних технологій.

Методи: перегляд та обговорення анімаційних роликів, міні-лекції, бесіди, рольові ігри, аналіз ситуацій, робота в команді.

Засоби: комп'ютерні засоби, мобільні пристрої, веб-ресурси (сайти, відеохостинг YouTube, електронні соціальні мережі), мультфільми.

Результати: використання інформаційно-комунікаційних технологій для профілактики сімейних конфліктів.

На основі результатів нашого опитування та дослідження методів і форм роботи психолога у сфері попередження та подолання сімейних конфліктів, нами було розроблено методику, а саме програму тренінгу для сімей з дітьми на тему «Попередження сімейних конфліктів засобами інформаційно-комунікаційних технологій», в якому взяло участь 5 подружніх пар (10 осіб) віком від 25 до 45 років (рис. 3.1.), які мають дітей (рис. 3.2.).

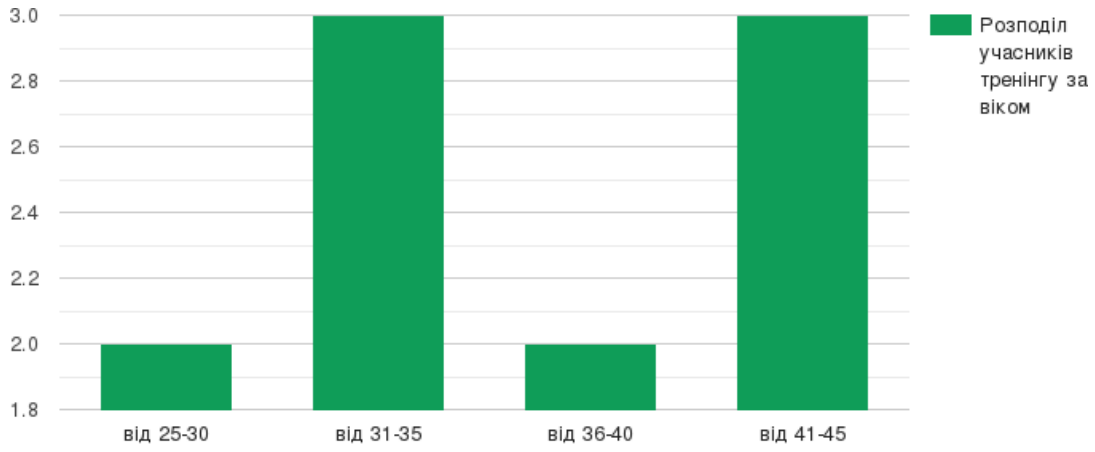

Рис. 3.1. Розподіл учасників тренінгу за вік

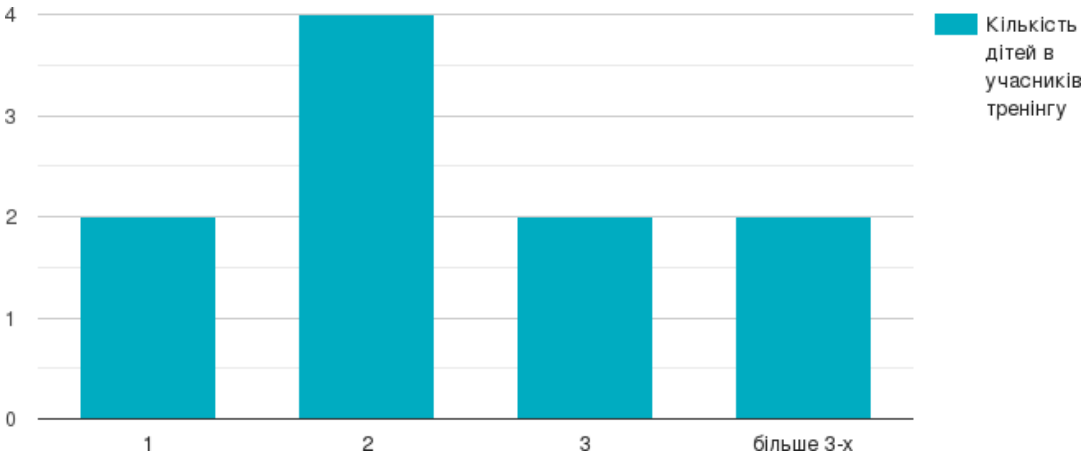

Рис. 3.2. Кількість дітей в сім'ях учасників тренінгу

Програми тренінгів будуються таким чином, щоб отримана інформація підкріплювалася практичними вправами (наприклад, рольовими іграми, роботою в парах, мозковим штурмом, методами вивчення конкретних ситуацій). Різні методи, використовувані в інтерактивному навчанні, пояснюються різним сприйняттям чоловіків і жінок, які беруть участь у тренінгу. Під час тренінгу, крім змін у поведінці людини, за допомогою вправ учасники розвивають практичні навички та виявляють відповідні знання і вміння з теми. [50, с. 17].

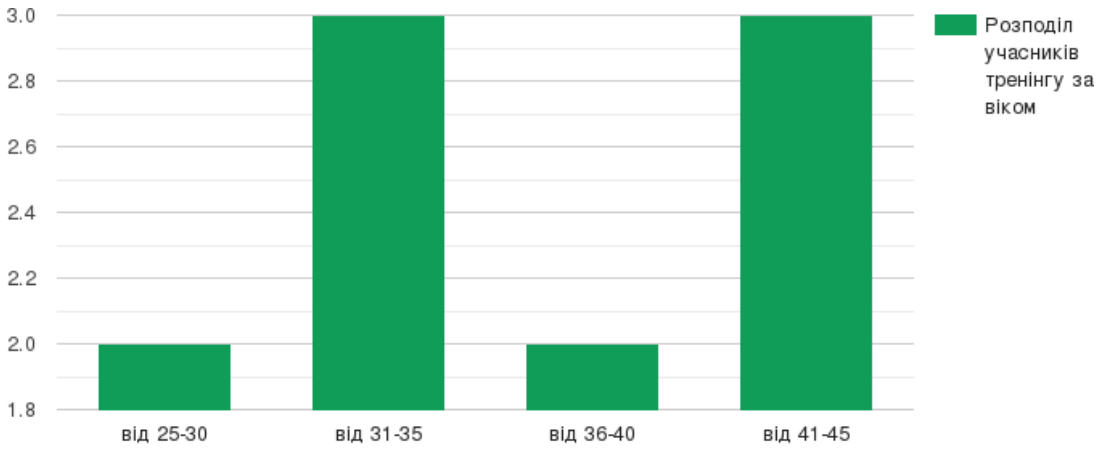

Рис. 3.3. Розподіл учасників тренінгу за віком

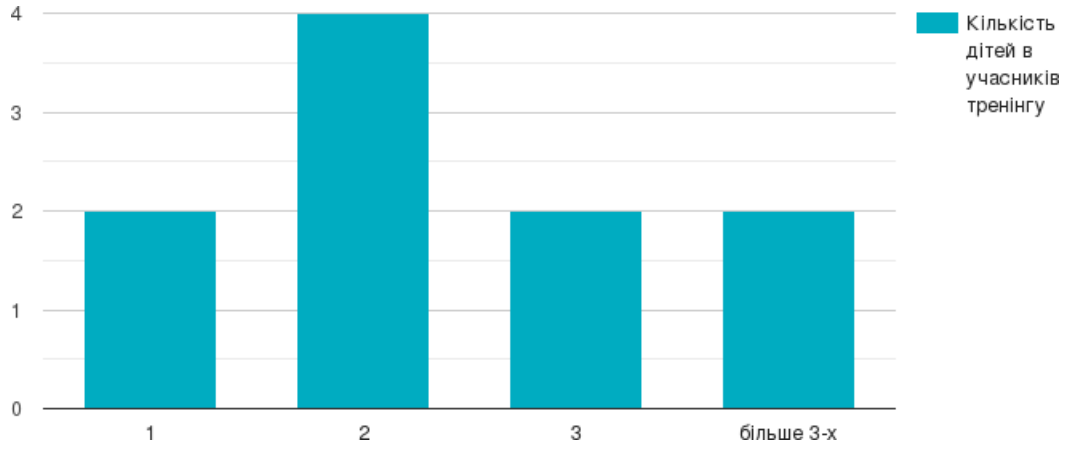

Рис. 3.3. Кількість дітей в сім'ях учасників тренінгу

Програма тренінгу для подружніх пар, які мають дітей

Тема: «Запобігання сімейним конфліктам за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.»

Вступне слово тренера

Мета: інформувати учасників тренінгу про поняття сімейного конфлікту та типи сімейних конфліктів..

Час проведення: 10-15 хв.

Ресурси: мультимедійна дошка/проектор, ноутбук/комп'ютер, мультимедійна презентація.

Інструкція до проведення: Тренер представляє тему тренінгу та демонструєучасникам мультимедійну презентацію.

Вправа на знайомство

Мета: знайомство учасників.

Час проведення: 10 хв.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам сісти в коло, і по черзі називати своє ім'я, свою негативну і позитивну рису характеру та своє хобі.

Вправа «Очікування учасників» ***Мета:*** визначити очікування учасників, відносно тренінгу.***Час проведення:*** 10 хв.

Ресурси: фліпчарт, стікери, маркери.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасника на стікерах написати свої очікування відносно тренінгу і прикріпити стікери на фліпчарт чи дошку.

Вправа «Визначення правил групи»

Мета: визначення правил в групі.

Час проведення: 10 хв.

Ресурси: фліпчарт, маркер.

Інструкція до проведення: Тренер просить учасників визначити правила групи. Тренер просить учасників визначити список правил, якими керуватиметься група. У процесі визначення правил тренер записує запропоновані учасниками правила на фліпчарті або дошці.

Приклад правил:

- приходити вчасно;
- вимикати мобільні телефони під час тренінгу;

- притримуватися правила «піднятої руки»;
- говорити по черзі не перебиваючи інших;
- бути відвертим тощо.

Вправа «Продовжити речення»

Мета: з’ясувати в учасників тренінгу, що для них значить їхня сім’я.

Час проведення: 3-5 хв.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам продовжити речення: Моя сім’я для мене……

Після висловлювань учасників тренер підкреслює, що кожен член сім'ї незамінний і є рушійною силою більшої структури «сім'ї»..

Перегляд фільму «Сім’я по бистрому»

Мета: виявити ставлення учасників до ролі чоловіка/дружини в сім'ї та до дітей.

Час проведення: 2 год. 20 хв.

Ресурси: проектор, ноутбук/комп’ютер, фільм.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам переглянути фільм Післяперегляду фільму відбувається обговорення.

Запитання для обговорення:

- Чого прагнули Піт і Еллі?
- Чи мали вони підтримку оточуючих, щодо свого рішення всиновити дітей?
- Що на Вашу думку Піт і Еллі робили неправильно по відношенню до дітей?
- Як себе почували діти в прийомній сім’ї? Чому?
- Чого в результаті досягли Піт і Еллі?
- Як би Ви були на місці Піта/Еллі, як би Ви поводили себе з дітьми? Чому?

Вправа «Портрет сім’ї»

Мета: створити сприятливі умови для розкриття творчих здібностей учасників тренінгу та вивчити ставлення учасників тренінгу до кожної зі своїх родин.

Час проведення: 10-15 хв.

Ресурси: папір формату А-4 і маркери/олівці.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам намалювати портрет своєї сім'ї і презентувати свій малюнок для всіх та розказати про кожного намальованого члена сім'ї.

Вправа «Риси характеру»

Мета: визначити ставлення учасників тренінгу до членів їх сім'ї.

Час проведення: 10-20 хв.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам розказати про негативні (глибинно розказати, чому вважає учасник, що це саме негативна риса характеру) і позитивні риси характеру кожного члена його сім'ї (2-3 риси характеру).

Перегляд мультфільму «Фердинанд»

Мета: визначити ставлення учасників до їх дітей.

Час проведення: 2 год. 20 хв.

Ресурси: проектор, ноутбук/комп'ютер, фільм.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам переглянути мультфільм «Фердинанд» (http://megamult.net/stuff/ferdinand/3-1-0-1566). Після перегляду мультфільму відбувається обговорення.

Запитання для обговорення:

- Чого хотів бик (батько Фердинанда)?
- Чого хотів Фердинанд?
- Чи правильно, що батьки часто змушують робити дітей те, чим вони займаються не пропонуючи їм альтернативи? Чому?
- Як би Ви були на місці бика-батька Фердинанда, яку б пораду ви дали своєму синові?

Мозковий штурм

Мета: визначити найчастіші причини конфліктів в сім'ї.

Час проведення: 5-10 хв.

Ресурси: дошка/фліпчарт, крейда/маркер.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам визначити найчастіші причини конфліктів в сім'ї, як їх так і оточуючих їх сімей. Після висловлювання учасників тренер записує причини конфліктів в сім'ї на дошці/фліпчарті. Після відбувається обговорення та доповнення.

Робота в міні-групах

Мета: запропонувати шляхи вирішення конфліктів в сім'ї (чоловічий/жіночий погляд).

Час проведення: 20-30 хв.

Ресурси: фліпчарт/дошка, папір, маркери/ручки.

Інструкція до проведення: Тренер ділить учасників на дві групи: група 1 - усі жінки; група 2 - усі чоловіки. Тренер дає завдання жіночій групі обговорити в групах причини конфліктів із попередньої вправи та запропонувати за кожною причиною способи розв'язання внутрішньосімейних конфліктів; таке саме завдання дається чоловічій групі, які записують свої ідеї на папері. Тренер дає 10-15 хвилин на групове обговорення.

Після групового обговорення тренер пропонує обрати по одному представнику від кожної групи для зачитування висновків групи. Зачитуючи причини та способи розв'язання сімейних конфліктів, тренер записує їх на фліпчарті/дошці, спочатку від однієї групи, потім від іншої. Наприклад, причина: різні погляди на виховання дітей; рішення: обговорити спільні моделі виховання дітей, залучити родичів і друзів. По одній причині тренер записує рішення від кожної групи.

Вправа «Ситуація конфлікту»

Мета: поглиблення розуміння учасниками конфлікту та способів його розв'язання, а також сприяння розвитку їхніх творчих здібностей.

Час проведення: 15-30 хв.

Ресурси: папір А-4, маркери/ручки/олівці.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам уявити будь який конфлікт та намалювати цей конфлікт на папері. Після чого учасники по черзі презентують свій малюнок. Після презентації учасником зображеного на малюнку конфлікту, учасники, за бажанням, можуть запропонувати своє бачення вирішення цього конфлікту. Зі словами…… «Як би зі мною трапилася така ситуація, то я б…….», «В цій ситуації я б вчинив(ла)……».

Кейс

Мета: визначити причини конфлікту та запропонувати шляхи їх вирішення.

Час проведення: 10-20 хв.

Інструкція до проведення: Тренер зачитує учасникам 1 проблемну ситуацію

та пропонує визначити де в цій ситуації конфлікт та надати рекомендації щодо вирішення цього конфлікту. Після загальне обговорення.

Проблемна ситуація: Молода сімейна пара після народження сина вже тиждень не можуть вирішити як назвати малюка. Чоловік хоче Назаром а дружина Максимом.

Вправа «Правила сім'ї»

Мета: створення правил в сім'ї.

Час проведення: 30 хв.

Ресурси: папір формату А-4 і фломастери/олівці.

Інструкція до проведення: Тренер запитує у учасників чи в їх сім'ях є правила. Після тренер пропонує створити орієнтовні правила їх сімей. Подружжя працюють в парі та формують самі свої правила.

Тренер пропонує за бажанням зачитати всій групі свої правила сім'ї.

Приклад правил сім'ї:

- завжди поважати та любити одне одного;
- вміти вислухати того хто говорить, навіть якщо важко;
- вміти прощати;
- підтримувати одне одного і т.д.

Рефлексія

Мета: підвести підсумки тренінгу; сприяти підвищенню згуртованості групи, отримати зворотній зв'язок від учасників.

Час проведення: 15-20 хв.

Інструкція до проведення: Тренер пропонує учасникам сісти в коло і по черзі кожному висловитися та відповісти на питання тренера.

Запитання для учасників:

- Чи сподобалася вам наша зустріч?
- Якщо сподобалася, то чим?
- Якщо не сподобалася, то чим?
- Що вам найбільше запам'яталось з нашої зустрічі?

3.2. Аналіз ефективності програми.

Для перевірки ефективності нашої методики – навчальної програми для

сімейних пар із дітьми – за темою «Використання інформаційно-комунікаційних технологій для профілактики сімейних конфліктів» ми додатково провели діагностику рівня готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій для профілактики сімейних конфліктів. Рівні готовності до попередження сімейних конфліктів засобами інформаційно-комунікаційних технологій (високий, середній, низький) визначали за шкалою діагностики міжособистісних стосунків за С. В. Духновским [19], яка дала можливість нам отримати наступні результати, що подані в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Динаміка рівня **готовності до попередження сімейних конфліктівзасобами інформаційно-комунікаційних технологій до та після проведення програми**

Рівень	КГ до програми	КГ після програми	ЕГ до програми	ЕГ після програми
низький	56%	53,5%	51,5%	25,5%
середній	38%	36,5%	35,5%	36%
високий	6%	10%	13%	38,5%

Результати повторного опитування учасників засвідчили, що в ЕГ рівень готовності учасників до профілактики сімейних конфліктів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій показав позитивну динаміку до і після проведення програми. Учасники, які не брали участі в програмі, показали низький рівень готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (51,5%), 35,5% респондентів показали середній рівень готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і 13% респондентів показали високий рівень готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Після реалізації програми високий рівень готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій збільшився до 38,5%, середній рівень готовності збільшився до 36%, а низький рівень готовності знизився до 25,5%.

Таким чином, можна зробити висновок, що програма навчання була ефективною, оскільки сприяла підвищенню високого рівня готовності учасників до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

3.3. Рекомендації щодо попередження сімейних конфліктів

Погоджуємося з думкою Т.О. Круглої, що для успішного розв'язання конфлікту необхідно:

1) Обидві сторони повинні бажати вирішити проблему. Однак якщо хоча б одна зі сторін висловлює таке бажання, це дає іншій стороні можливість вжити контрзаходів.

2) Зробити перший крок до вирішення спору. Це завжди дуже складно. Кожна зі сторін вважає, що інша має піти на поступки. Тому бажання вирішити спір, виявлене однією зі сторін, може зіграти вирішальну роль у вирішенні всієї суперечки.

Профілактика та вирішення сімейних спорів мають розглядатися як один з основних напрямів діяльності з управління такими спорами. У багатьох випадках сімейні спори вирішуються за допомогою медіатора.

Попередження сімейних конфліктів залежить від усіх членів сім'ї, особливо від подружжя. Слід мати на увазі, що іноді незначна сімейна сварка може мати позитивний результат, даючи змогу досягти згоди зі спірних питань і запобігти поглибленню конфлікту. Однак у більшості випадків не слід допускати виникнення сімейних конфліктів [19, с. 112].

Основні способи запобігання сімейним конфліктам залежать від потенційних об'єктів конфліктної взаємодії (подружжя, батьки, діти, родичі тощо). Для кожного конкретного випадку корисні поради можна знайти в рекомендованій літературі. Тут же ми перелічимо лише найпоширеніші методи запобігання сімейним конфліктам відповідно до соціально-психологічної моделі розвитку сім'ї. До таких методів належать.

- Знання основ формування психолого-педагогічної культури та основ сімейних стосунків (здебільшого стосується подружжя);

- Виховання дітей з урахуванням індивідуальних психолого-вікових особливостей та емоційного стану;

- Організація сім'ї на основі рівноправності; формування сімейних традицій; розвиток взаємодопомоги, взаємної відповідальності, довіри та поваги;

- Формування культури спілкування.

Сімейні конфлікти можуть бути вирішені шляхом досягнення згоди зі спірних питань. Це найкращий спосіб подолання сімейних конфліктів. Однак існують і неконструктивні способи подолання конфліктів. Наприклад, припинення спілкування з дитиною або іншими членами сім'ї, позбавлення батьківських прав. Такий результат може бути дуже витратним для батьків і дітей і викликати серйозні емоційні та психологічні переживання.

Розлучення – це особливий спосіб подолання подружнього конфлікту. Багато в чому розлучення дає змогу позбутися накопичених проблем. Однак найчастіше розлучення задовольняє інтереси тільки однієї зі сторін і завдає серйозних емоційних і психологічних страждань іншій [19, с. 113]. Розлучення часто завдає серйозної психологічної травми дітям.

Існує п'ять кроків до вирішення сімейного конфлікту:

1. Дистанціюватися/спостерігати.

Батьки можуть вдатися до цього методу, якщо вони постійно висловлюються або сперечаються один з одним і зі своїми дітьми. Однак при цьому вони мають бути готові змінити ситуацію і виправитися самі.

На цьому етапі партнер (батько) має звільнитися від звичних виразів у проблемних ситуаціях. Наприклад, «Ти не прибрав за мною»: «Ти знову не прибрав за мною, ти вередуєш, не хочеш робити це вчасно тощо». Щоб побачити іншу людину такою, якою вона є, і відмовитися від конфронтаційної поведінки, перші три кроки – це спостереження, припинення критики та відмова від залучення третіх осіб.

Уважне спостереження за конфронтаційними ситуаціями вже може якоюсь мірою допомогти. Поспостерігайте за ситуаціями, коли в близької людини виникають розбіжності або суперечка. Зафіксуйте свої спостереження. Це дасть їм можливість по-новому поглянути на ситуацію і почати змінювати свою поведінку.

Критика конструктивна і сприяє підвищенню самооцінки. Однак постійна критика призводить до негативного розвитку самосприйняття та низької самооцінки.

Це, своєю чергою, призводить до виникнення бар'єрів у міжособистісних стосунках.

Багато конфліктів стають серйозною проблемою тільки тоді, коли в них залучаються інші люди. Такі люди стають на чийсь бік і намагаються налаштувати учасників один проти одного. Конфлікт зникає не тому, що учасники не можуть його подолати, а тому, що оточуючі не можуть його забути.

Дистанціювання означає спробу віддалитися, щоб краще роздивитися іншу людину. Так буває, наприклад, коли піший турист бачить усю гору лише здалеку, а зблизька може розгледіти лише її схили. На деякий час ми відмовляємося від критики людини, з якою в нас конфлікт. Це може бути чоловік, якому ніколи спілкуватися з сім'єю, дитина, яка неакуратна, уперта і доводить батьків до відчаю, або дружина, яка не може підтримувати порядок у домі. Дуже важко перестати емоційно критикувати протилежну сторону і залишити це для спостереження. Уже на цьому етапі учасник з іншого боку може сприйматися з іншої точки зору. Інший учасник може поставитися до зміни ситуації з підозрою або недовірою.

Інвентаризація. Одного спостереження недостатньо. Необхідно з'ясувати, які якості людини викликають найбільше роздратування і призводять до конфліктів, а які – позитивні. Для цього може бути корисним особистісний опитувальник, у якому фіксуються конкретні позитивні або негативні ситуації. До людських здібностей, на які спирається позитивна психотерапія, належать пунктуальність, акуратність, потреба в порядку, слухняність, увічливість, чесність/порядність, справедливість, працьовитість, ощадливість, надійність, любов, терпіння, керування часом, контактність, сексуальне бажання, довіра, віра в себе, надія, сумнів, віра – релігія, упевненість у діях, єдність.

Ця процедура дає можливість побачити не лише негативні якості людини, але й виділити позитивні. «Мій партнер зовсім не такий вже й поганий, як я думала! У нього є безліч позитивних якостей!».

2. Ситуативне схвалення. На нашу думку, якщо інша людина зробила щось хороше або правильне, ви можете перейти до її похвали, а не критики. Схвалення має бути ситуативним. Не слід просто говорити: «Ти хороша людина».

Спочатку схвалення дається як підкріплення в момент обраної позитивної поведінки, потім другий, третій, четвертий і, нарешті, нерегулярно. Можна використовувати доброзичливі погляди та посмішки.

Процес схвалення часто ризикує виявитися неявним і тому неефективним. Тому слід обрати дві-три найбільш позитивні та негативні якості. У цьому разі протягом трьох днів – тижня позитивні якості в конкретній ситуації будуть вихвалятися без критики негативних [75].

3. Вербалізація. Після того як попередні етапи успішно пройдено, можна приступати до бесіди. Тільки після того, як відновлено атмосферу довіри, можна приступати до поведінки, що призвела до конфронтації. Розмова починається зі згадування і схвалення позитивних ситуацій. Встановлюється довіра. Партнер відчуває, що його поважають, і тому більш сприйнятливий до розмови.

Потім близька людина розповідає про труднощі, які виникли у партнера. Партнер розповідає, що саме його не влаштовує. При цьому він наводить приклади. Таким чином, він не задовольняється загальними фразами:

Замість того щоб задовольнятися загальними фразами на кшталт «ти не був мені вірний», він посилається на конкретні ситуації. Якщо ці ситуації викликають у співрозмовника на попередньому етапі скарги або невдоволення, він спокійно вислуховує їх, не намагаючись виправдатися або дати пораду. Така поведінка є ознакою того, що він готовий відкритися в розмові. Пізніше він має вислухати ваші скарги.

Правила ведення бесіди. Обидві сторони перераховують варіанти розв'язання конфлікту і записують їх. Наприклад, дружина, яка скаржиться на те, що чоловік не приділяє достатньо часу дому, може запропонувати йому вибрати кілька днів на місяць, які він присвячуватиме тільки сімейним справам.

Чоловіки можуть внести свої пропозиції. Якщо дружину це не влаштовує, обговоріть нові варіанти. Вони можуть поговорити ще раз в інший час. Щовечора він має шукати можливість поговорити про успіхи та невдачі в досягненні вирішення проблеми. Як показує практика, для такої розмови достатньо 15-20 хвилин.

Якщо партнер не реагує на розмову з першої спроби, можливо, він хоче перевірити ваше терпіння і серйозність намірів. При цьому відсутність ситуативного схвалення і критики не зупиняє [75].

4. Розширюйте свої цілі. Розрив стосунків між партнерами часто призводить до певних обмежень. Наприклад, дітям може бути заборонено гратися з однолітками, або дружина після тривалих сварок із чоловіком, байдужим до сімейних проблем і

поведінки дітей, може перенести їх на сексуальні стосунки. Розширення цілей означає, що людина починає робити те, що вона не могла зробити через виснаження конфліктною ситуацією, і шукає нові заняття, цілі та теми для розмови для себе та своїх партнерів. Наприклад, замість того щоб просто сидіти за столом, прогулятися, зайнятися спортом, почитати книжку чи сходити на концерт, замість того щоб жертвувати собою заради сім'ї. Необхідною умовою для цього є те, що учасники конфлікту замислюються про власні бажання та вчаться їх висловлювати [46].

Мультфільми як засіб профілактики та модифікації сімейних конфліктів

Сьогодні мультиплікаційні фільми захоплюють серця й уми як юних глядачів, так і їхніх батьків. Загальновідомо, що анімація – це вид кінематографічного мистецтва, створений шляхом зйомки безперервного руху картин і тривимірних об'єктів. Вигадка – це художня ідея. Сучасна анімація створила особливу форму художньої умовності, що віддзеркалює реальність і володіє засобами виразності для зображення фантастичних подій і вчинків героїв, які приваблюють юних глядачів.

Неможливо уявити життя сучасних дітей без гаджетів і мультфільмів. Мультфільми є найулюбленішим і найпоширенішим елементом у їхньому оточенні і за ступенем впливу на свідомість часто можуть конкурувати з батьками та іншими ключовими виховними впливами [11, с. 105]. Для сучасних дітей мультфільми стали одним з основних засобів передання уявлень про світ, стосунки між людьми та їхні правила поведінки. Мультфільми стають темою для обговорення серед однолітків, сюжетом ігор і засобом залучення дітей до культури [56, с. 7].

Еволюція візуальних екранних образів здебільшого пов'язана з технічними характеристиками обладнання, використовуваного для відображення та обробки зображень. Як відзначає І. Зубавіна, «процес відбувається за симетричною параболою – від фотографічної достовірності технічно недосконалих зображень, через різноманітні суб’єктивовані перетворення, (…) до нової достовірності, отриманої шляхом цифрової фіксації довкілля» [22, с. 205].

Таким чином, в екранному мистецтві важливими є не функціональні можливості технічних пристроїв, а ментальна і ціннісна спрямованість твору – образ персонажів [53].

Образ – це відносно усталена конструкція, осмислена й емоційно заряджена форма думки, що має як узагальнені, так і приватні риси. Образ відносно незалежний

від свого тла (сюжету мультфільму) і набуває ознак колективності [36, с. 18].

Образ дитячого сприйняття створює специфічний механізм інтерпретації дітьми сюжету мультфільму. Образи, що опосередковують взаємодію дитини та мультиплікаційного продукту, є тими компонентами, які становлять сутнісну основу мультфільмів. Зокрема, саме завдяки «дружньому» образу мультфільми є не лише жанром кіно, а й засобом розвитку особистості дитини [3].

Основними характеристиками дитячої образності є такі

- цілісність – на це вказує здатність дитини сприймати мультфільм як єдине неподільне ціле;

- циклічність – у процесі перегляду діти часто повертаються до попередніх або більш ранніх етапів сюжету; і

- спонтанність – характеризується раптовою появою емоційних висловлювань, словесних порівнянь і описів. Ці висловлювання можуть бути пов'язані з демонстрованим сюжетом або не мати стосунку до теми, змісту або персонажних компонентів мультфільму;

- детальність – схильність дітей помічати тривіальні та другорядні деталі змісту, сюжету та персонажів мультфільму;

- фрагментарність – на відміну від повноти, діти можуть виокремлювати лише окремі аспекти сюжету трансльованого мультфільму та виокремлювати їх як головні для себе, тобто ті, що викликають у них найбільшу зацікавленість та занепокоєння і потребують подальшого обговорення;

- яскравість – підкреслює одну з видатних здібностей дитини – сприймати навколишню дійсність у певних кольорах. Як дітей від народження найбільше приваблюють яскраві речі, так і найціннішою стороною мультиплікаційної казки є її яскравий виразний стиль, що проявляється у виразності барв і змісту образів;

- емоційність – визначає одну з основних характеристик історії, що передається за допомогою анімації, яка полягає в емоційному забарвленні, емоційній насиченості та емоційній спрямованості трансльованої історії.

Емпатія відіграє важливу роль у розумінні дітьми персонажів мультфільмів. Якщо діти можуть співпереживати тому, що відбувається на екрані, реагувати на поразки і досягнення персонажів, відчувати атмосферу мультиплікаційного твору, то вони з більшою ймовірністю переймуться думками і почуттями героїв [41].

На наш погляд, одним із головних завдань образу персонажа в анімаційному творі має бути заохочення глядачів до прекрасного та виховання презирства до потворного. Це результат культурного виховання емоцій і переживань, орієнтованого на юного глядача, що є основою художньо-естетичного сприйняття та морально-етичного засвоєння творів мистецтва, зокрема й анімації.

Якщо перегляд мультфільмів розглядається як одна з форм дитячої діяльності, то її активна форма передбачає включення сприйнятої інформації в актуальні для дитини (відповідно до вікових особливостей кожного етапу розвитку) види діяльності, такі як спілкування, гра і творчість. Тому важливо, щоб переглянуті анімації в тій чи іншій формі використовувалися в повсякденній діяльності дітей, насамперед у грі. Реалізація дітьми інформації з мультфільму в такий спосіб свідчить про те, що мультфільм був прийнятий і засвоєний юною аудиторією і, отже, може бути використаний у діяльності, спрямованій на неї [34].

Цілеспрямована робота з розвитку та виховання дітей за допомогою мультфільмів здійснюється шляхом навчання дітей типізації персонажів: уміння порівнювати героїв мультфільмів, виокремлюючи спільні та відмінні риси характеру, поведінки та особистості персонажів. Уміння систематизувати й класифікувати образи та персонажі допомагає дітям сприймати мультиплікаційні образи не як яскраві рухомі картинки, а як значущі символи. При цьому діти сприймають мультиплікаційних героїв як носіїв відповідних рис характеру, цінностей і моралі.

Завдяки емпатії юні глядачі переймають емоції, які висловлюють герої мультфільмів у відповідь на відповідні ситуації та події. У результаті формується модель поведінки, за якої в аналогічних життєвих ситуаціях діти реагують так, як вони навчилися в мультфільмі. У цьому механізмі полягає головна розвивальна та виховна сила мультиплікаційного продукту, але і його головна небезпека. Зрештою досвід перегляду мультфільмів визначає як конструктивну, так і деструктивну поведінку дітей.

Важливо пам'ятати, що анімаційні фільми не можуть бути створені лише режисерами, сценаристами та операторами. До створення анімації для дітей мають бути залучені психологи, педагоги, професійні художники, композитори та актори. Спрямованість анімації як жанру кіно має мати чіткі цілі: розвиток особистості дитини, формування в неї довіри до світу, почуття безпеки та водночас почуття

відповідальності [54].

Сюжети більшості анімаційних фільмів, незважаючи на удавану простоту та наївність, часто приховують серйозні теми, які можна назвати навіть філософськими. Сюжет і дії персонажів спонукають глядача замислитися.

Сьогодні дуже популярні телевізійні та інтернет-канали, які постійно транслюють анімаційні фільми. Батькам зручно увімкнути той чи інший анімаційний канал, бо вони можуть на певний час зайняти дітей розв'язанням власних проблем і не замислюватися про те, як це позначиться на їхніх дітях [24].

Анімаційні продукти є своєрідним віртуальним місцем для розвитку дитячої уяви та виступають потужним засобом впливу на дитину через зоровий і слуховий аналізатори. Анімація приваблює дітей молодшого віку цікавими образами персонажів, які супроводжуються музичним супроводом і декораціями, що постійно змінюються. [23].

М.В. Сітцева виділяє такі основні характеристики мультиплікаційної продукції:

- казковий сюжет, доступний для розуміння;
- насиченість яскравими образами, кольорова виразність;
- лаконічність подачі та динамічність розгортання сюжету;
- простота та легкість сприйняття дитиною тощо [53].

Під час використання анімаційної продукції як засобу формування соціальної компетентності учнів середньої школи необхідно створити сприятливі умови для формування їхньої соціальної компетентності, як-от підготовка та координація попереднього перегляду учнями обраного мультфільму, продумування запитань для обговорення поведінки персонажів [23].

Ми згодні з М.П. Лещенко в тому, що процес обговорення проблемних сюжетних ситуацій виявляє точність вражень, отриманих у результаті перегляду мультфільму. Останній момент – визначення впливу мультиплікаційних фільмів на молодших школярів, що часто полягає в перенесенні реальних стосунків у сферу спотворених уявлень [38].

Персонажі анімаційних фільмів приваблюють молодших школярів своєю яскравою образністю. Після перегляду анімаційного фільму школярі, як правило, ототожнюють себе з персонажами і приймають їх за зразок для наслідування. Тому

вчителям і батькам слід завжди пояснювати школярам зміст усіх мультфільмів, які вони переглядають, навіть якщо вони видаються позитивними і не становлять загрози для їхнього благополуччя.

Н. Гавриш і Г. Клокова описують негативні моделі поведінки, які можуть успадкувати діти молодшого віку, вони включають в себе: надмірну агресію і насильство на екрані, здатність героїв знову і знову воскрешати себе, що може порушити інстинкт самозбереження. Наділення жіночих персонажів чоловічими рисами характеру і навпаки суперечить гендерним стереотипам, які засвоюються дітьми. [11, с. 107].

Герої мультфільмів можуть втілювати в собі такі цінні для дітей людські якості, як доброта, сміливість, щедрість і чуйність. Водночас у фільмах не обов'язково мають бути представлені виключно позитивні персонажі. Якщо персонаж робить негідний вчинок, він має усвідомити свою помилку або зазнати осуду з боку інших героїв чи автора фільму. Дуже важливо, щоб позитивні герої показували конструктивні способи розв'язання конфліктів і подавали дітям приклад терпимості та поваги до оточуючих [56, с. 8].

Реакція дітей на побачене може бути відображена в різних художніх формах – театральній, оповідній, поетичній. Для формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку доцільно акцентувати увагу на позитивній характеристиці персонажів мультфільмів і формувати їхню соціальну компетентність через зображення, повторення та виконання їхніх дій.

Мультфільми відіграють важливу роль у вихованні підростаючого покоління. Мультфільми є одним із засобів соціалізації дітей, і використання батьками цієї продукції разом із дітьми дає їм змогу дізнаватися та засвоювати соціально прийняті правила поведінки.

Мультфільми відіграють важливу роль у профілактиці та корекції сімейних конфліктів.

Подружжя та батьки вважають, що мультфільми можуть впливати тільки на дітей. Насправді існує велике розмаїття мультфільмів, наприклад, такі мультфільми, як «Сімпсони» і «Гріффіни», узагалі не рекомендуються дітям. А ось подружжю та батькам перегляд мультфільмів, подібних до вищезазначених, може допомогти у вирішенні сімейних конфліктів.

Висновки до розділу 3

Таким чином, можна зробити висновок, що програма навчання була ефективною, оскільки сприяла підвищенню рівня готовності учасників до запобігання сімейним конфліктам з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Сьогодні анімація захопила серця та уми як юних глядачів, так і їхніх батьків. Як відомо, анімація – це вид кінематографічного мистецтва, що передає безперервний рух картин і тривимірних об'єктів. Вигадка – це художня ідея. Сучасні мультфільми володіють засобами виразності, які створюють особливу форму художнього задуму, що відображає реальність і зображує фантастичні події та дії персонажів.

Визначимо основні особливості мультфільмів і мультиплікаційних образів, що справляють позитивний вплив на дітей-глядачів.

- сюжет мультфільму має бути ігровим і супроводжуватися позитивними емоціями;
- образи героїв мають бути живими та емоційними; і
- музичний супровід підкреслює емоційно-ціннісний тон мультфільму;
- наявність як «дорослих», так і «дитячих» персонажів (наводяться приклади взаємодії дітей і дорослих у реальному житті); і
- поєднання діаметрально протилежних персонажів (наприклад, стриманого, серйозного героя і жвавого, безтурботного героя; зображення кардинально різних персонажів сприяють співставленню позитивних і негативних рис і моделей поведінки);
- інформація, що міститься в мультфільмах, не має бути суперечливою (певні змістовні та моральні лінії мають чітко простежуватися та підкріплюватися прикладами, що ґрунтуються на сценах мультфільмів);
- стримана мораль мультфільмів (відкриті моральні твердження можуть зашкодити загальному засвоєнню дітьми моральних норм і цінностей, зробити їх соціально бажаними).

Універсальна модель профілактики сімейних конфліктів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, яка може бути використана для профілактики різноманітних сімейних конфліктів (між подружжям, між батьками та

дітьми, між подружжям та родичами, між дітьми та родичами).

Для перевірки ефективності програми тренінгу «Профілактика сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» для сімейних пар з дітьми було проведено додаткову діагностику рівня готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Для визначення рівня готовності (високий, середній і низький) до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій використовувалася міжособистісна діагностична шкала (С.В. Духновський).

Таким чином, можна зробити висновок, що наша програма навчання була ефективною, оскільки сприяла формуванню в учасників високого рівня готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

.

ВИСНОВКИ

Міжсімейний конфлікт – це конфлікт між членами сім'ї, що ґрунтується на суперечливих мотивах і протилежних поглядах. Міжсімейні конфлікти мають свої особливості, які необхідно враховувати для їх запобігання та подолання.

Відповідно до цілей і завдань цього дослідження ми визначили теоретичні засади дослідження сімейних конфліктів. Конфлікт – це зіткнення двох або більше людей, які мають протилежні цілі, інтереси, позиції, думки або погляди. В основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, в якій позиції сторін з якогось питання, суперечливі цілі та засоби їх досягнення перебувають у протиріччі.

Сімейні конфлікти зазвичай набувають форми міжособистісних конфліктів, багато з яких мають негативний характер і часто призводять до сімейної дезадаптації.

Внутрішньосімейний конфлікт зазвичай пов'язаний із прагненням одного з подружжя задовольнити власні потреби або створити умови для їх задоволення, незважаючи на інтереси інших членів сім'ї. Іноді демонстрована поведінка маскує справжні почуття і сприйняття конфліктної ситуації та один одного. Наприклад, прихильність і любов можуть ховатися за грубими конфліктами між подружжям, а емоційна відстороненість – за нещирою ввічливістю.

За характером шлюбно-сімейних стосунків можна передбачити перспективи їхнього розвитку. Якщо обидва партнери володіють подібними особистісними якостями в плані товариськості, надійності та незалежності, то перспективи шлюбних стосунків прогнозуються позитивно.Негативний прогноз дається в тому разі, якщо обидва партнери мають схожі особистісні якості, такі як домінантність, емоційна скупість, критичність, замкнутість і неврівноваженість. Об'єктивною причиною подружнього конфлікту є криза в розвитку сім'ї.

Існують кризи, які закономірно залежать від тривалості існування сім'ї, які тією чи іншою мірою проявляються в кожній родині. Інший тип сімейної кризи є добровільним і залежить від індивідуальної історії родини. Причинами таких криз є вікові особливості партнерів, різка зміна умов життя, потрясіння (переїзд,

хвороба, скорочення бюджету, смерть, народження дитини) тощо. Під час аналізу сімейних конфліктів, особливо подружніх, важливо враховувати природні кризові періоди в розвитку сім'ї.

Досліджено психологічні умови попередження сімейних конфліктів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Для здійснення емпіричного дослідження нами було використано наступні методики:

- Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (за Ю.Є. Альошиною та Л. Я. Гозман), за допомогою якої ми визначили найбільш конфліктні сфери сімейних стосунків. Опитування яка передбачало фіксований порядок запитань – заочне опитування.
- Шкала діагностики міжособистісних стосунків (за С. В. Духновским).
- Методика К. Томаса «Спосіб реагування у конфлікті» (адаптована Н.В. Гришиною), яка містить 30 пар суджень.

У загальну вибірку нашого дослідження увійшло 32 особи (16 –подружніх пар), віком від 26-60 років. Переважна більшість опитаних булавіком від 25 до 45 років.

На основі даних емпіричного дослідження було виявлено проблему використання інформаційно-комунікаційних технологій для профілактики сімейних конфліктів, яка полягає в недостатній поінформованості респондентів щодо розв'язання конфліктів у сім'ї.

Було розроблено програму профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Розроблено універсальну модель профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що дає змогу запобігати різним видам сімейних конфліктів (між подружжям, між батьками та дітьми, між подружжям і родичами, між дітьми та родичами).

Для перевірки ефективності програми тренінгу «Профілактика сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій» для подружніх пар з дітьми було проведено додаткову діагностику рівня готовності

до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Для визначення рівня готовності (високий, середній і низький) до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій використовувалася міжособистісна діагностична шкала (С.В. Духновський).

Таким чином, можна зробити висновок, що наша програма навчання була ефективною, оскільки сприяла формуванню в учасників високого рівня готовності до профілактики сімейних конфліктів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование :Класс, 1996. 243 с
2. Бондаровська, В. Стадії розвитку сім ї. Види сімейних конфліктів. Психологічна допомога сім ї Упоряд. Т. Гончаренко. П86 Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина. Київ, 2005. С. 12–15.
3. Буленко Т. В. Соціально- психологічні основи функціонування сучасної сім'ї. Київ, 2005. С.52-53
4. Будинайте. Г.Л., Коган-Лернер Л.Б. Особенности восприятия ребенком 6-8 лет структуры семьи в ситуации развода. «Консультативная психология и психотерапия», № 2 (69), 2011. С. 91 – 111.
5. Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. Правничий вісник Університету "КРОК". 2016. Вип. 24. С. 221–228.
6. Ващенко, І.В. Кондрацька, Л.В. Фактори, що сприяють виникненню сімейних конфліктів. Проблеми сучасної психології, (12), 2011 142 – 158.
7. Голод С.И. Семья и брак: историко-социальный анализ. СПб, 1998 – С.25
8. Дідук І. А. Сім'я як чинник політичної ідентифікації особистості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. За ред. Максименка С. Д. К., 2001. Т. III, ч. 4. С. 60–64.
9. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів. Харків-Київ, 2006. 320 с.
10. Донець, О.І. Особливості самосприйняття та самореалізації жінок після розлучення (автореф. дис. канд. психол. наук). Луганськ, Україна. 2014
11. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : Навчальний посібник. Київ, 2005. 456 с.
12. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л. В., Гриненко А. М. Конфліктологія : навч. посібник. КНЕУ. Київ, 2005. 315 с.

13. Задачин В. М., Конюшенко І. Г. Моделювання систем : конспект лекцій. Харків, 2010. 268 с.

14. Зозуль Т. В. Психологічні чинники конфліктів у молодій сім'ї. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія, (47), 2016. С.58 – 65.

15. Карнеги Д. Как быть счастливым в семье Пер. с англ. П. Петрова. Мн.: Попури, 1996. 431с.

16. Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 391-396

17. Конфліктологія : навч. посібник за ред. Л. М. Герасіної. Право. Харків, 2002. 256 с.

18. Конфліктологія : підручник за ред. Г. В. Гребенькова. Магнолія. Львів, 2011. 229 с.

19. Кравченко А. В. Виникненя і попередження конфліктів у молодого подружжя Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258.

20. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт : причини виникнення, попередження, врегулювання : веб-сайт. URL : ojs.tdmu.edu.ua (дата звернення: 19.11.2020).

21. Ложкін Г. В. Пов'якельН.І. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : Навчальний посібник К. : ВД «Професіонал», 2016. С. 206 – 212.

22. Мірошниченко О. А. Формування у сучасної молоді соціальнозначущих ідеалів і ціннісних орієнтацій Вісник Житомирського педагогічного університету. 2000. Вип. 6. С. 69–72.

23. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2002. 20 с.

24. Мягер В. К. Сімейна психотерапія: керівництво з психотерапії Л. : Медицина, 2000

25. Омельченко Л. М. Подружній конфлікт у молодій сім'ї: Методичний посібник К.: Науковий світ, 2006. 49 с.

26. Орлянський В. С. Конфліктологія : підручник. Освіта. Київ, 1995. 294с.

27. Пащенко Ю.С. Ціннісні суперечності як чинник виникнення сімейних конфліктів. Маг.роб. .Житомир. 2011

28. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник К. : МАУП, 2003. 360 с

29. Сімейні конфлікти : веб-сайт. URL : https://studfile.net/preview/-1862459/page:5/ (дата доступу 08.11.2020).

30. Скібіцька Л. І. Конфліктологія: навчальний посібник. Київ, 2007. 384 с.

31. Слободянюк А. В., Андрущенко Н. О. Психологія управління та конфліктологія : навч. посібник. Вінниця, 2010. 120 с.

32. Семья. Социально-психологические и этические проблемы : справочник В. И. Зацепин, Л. М. Бучинская, И. Н. Гавриленко [и др.] К. : Политиздат Украины, 1990

33. Семьонкіна І. А. Подружня дезадаптація при порушенні функцій сім'ї та її психологічна корекція: Автореф. дис... канд. психолог. наук. К., 2001. 16 с.

34. Федоренко Р. П. Психологія молодої сім'ї і сімейна криза: Моногр. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с

35. Франчук Ю. В. Особливості соціально-психологічної адаптації молодих сімей офіцерів прикордонників : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 Хмельницький, 2012. 203 с.

36. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посібник. ВД "Професіонал" Київ, 2004. 304 с.

37. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навч. посібник. Кондор, Київ, 2004. 172 с.

38. Шевчишена О. В. Психологічні чинники виникнення та профілактика конфліктів у молодій сім'ї : автореф. дис. … канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2009. 22 с.

39. Шуман С. Г., Шуман В. П. Семейные конфликты: причины, пути устранения. Брест.: Лаборатория «Практической психологии и педагогики», 1992. 230с.

40. Baucom, D.H., Shoham. Empirically supported couple and family interventions for marital distress and adult mental health problems// Journal of Consulting and Clinical Psychology, 2008. P. 53-88.

41. Bradbury, T.N., Rogge, R., & Lawrence, E. Reconsidering the role of conflict in marriage. NJ.: Erlbaum. – 2010. – P. 44– 65.

42. Fincham, F.D. Attributions and close relationships, Blackwell handbook of social psychology – Oxford, – 2010. – P.54-62

43. Fincham, F.D.,Beach, S.R. Marital conflict: Implications for working with couples. – 1999 – P.47-77.

44. Gottman, J.M. The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: Journal of Consulting and Clinical Psychology, – 1998 – P. 6-15.

45. Grych, J.H., Fincham, F.D. Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications. – New York: Cambridge University Press. – 2003– P. 27.

46. Howard, J.W., Dawes, R.M. Linear prediction of marital happiness//Personality and Social Psychology Bulletin, –1976. – P.478-480Karney, B.R., & Bradbury, T.N. The longitudinal course of marital quality and stability // Psychological Bulletin, – 1996. – P.34.

47. Koerner, K., Jacobson, N.J. Emotion and behavior in couple therapy // The heart of the matter: Perspectives on emotion in marital therapy – New York.: Brunner/Mazel. – 1986 – P. 207– 226.

48. Raush, H.L., Barry, W.A., Hertel, R.K. Communication, conflict, and marriage. – San Francisco.: Jossey-Bass – 1974. – P.124.

49. Thornton, B. Toward a linear prediction of marital happiness. // Personality and Social Psychology Bulletin, – 1976. – P.674-676.

50. Weiss, R.L., Heyman, R.E. A clinical-research overview of couple interactions. // The clinical handbook of marriage and couples interventions. –Brisbane, Australia: Wiley. – 1997. – P.14 – 44.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета

Доброго дня! Мене звати Олексій. Я студент 5 курсу факультету соціології та права, кафедри соціологія за спеціалізацію «Урегулювання конфліктів і медіація» у Національному технічному університеті України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського". Звертаюся до Вас з проханням пройти моє опитування для магістерської дисертації. Прошу Вас уважно прочитати питання і відзначити ті варіанти відповідей, з якими Ви згодні. Бажано, якщо Ви будете походити тест зі своїм чоловіком / дружиною.

Опитування проводиться анонімно. Результати будуть використані виключно при підрахунку статистичних даних.

Заздалегідь дякую Вам за допомогу і співпрацю!

1. Вкажіть, будь ласка, скільки повних років ви заміжня / одружені:

_____

2. Як би Ви могли оцінити Ваші взаємини в сім'ї:

а) Дуже хороші;

б) Хороші;

в) Не дуже хороші;

г) Погані;

3. У вашій родині прийнято обговорювати складності / проблеми?

а) Так

б) Найчастіше так, ніж ні

в) Найчастіше ні, ніж так

г) Немає

д) Інше.

4. Чи часто у Вас виникають сімейні сварки?

а) Так;

б) Часто;

в) Іноді;

г) Рідко;

5. Як Ви зазвичай їх дозволяєте?

6. Чи були у Вас думки про розлучення?

а) Так, були часто

б) Так були, але дуже рідко

в) Ні, не було

6. Чи були у Вас думки про розлучення?

а) Так, були часто

б) Так були, але дуже рідко

в) Ні, не було

7. Що Вас зупиняло? (Якщо на 6 питання Ви відповіли "Ні, не було, то пропустіть це питання)

8. Чи знаєте Ви, що є така процедура вирішення конфлікту, в якій нейтральна третя сторона сприяє добровільному взаємовигідному укладанні угоди між конфліктуючими сторонами?

а) Так, знаю

б) Ні, дізнався вперше

9. Чи потрібна альтернативна процедура вирішення сімейних конфліктів?

а) Так, повністю згоден

б) Швидше так, ніж ні

в) Скоріше ні, ніж так

г) Повністю не згоден

д) Важко відповісти

е) Інше

10. Хотіли б Ви скористатися таким способом врегулювання конфліктів?

а) Так

б) Швидше так, ніж ні

в) Скоріше ні, ніж так

г) Важко відповісти

д) Інше

11. Якби Ви знали, що 70% ситуацій вирішуються за допомогою медіації, то хотіли б скористатися таким способом врегулювання конфліктів?

а) Так

б) Ні

в) Важко відповісти

12. Після процедури медіації змінилося б Ваше ставлення до рішення про розлучення?

1. Так, повністю згоден

2. Швидше так, ніж ні

3. Скоріше ні, ніж так

4. Важко відповісти

5. Інша

Вкажіть, будь ласка, Ваш вік _____

Вашу стать

а) Чоловіча

б) Жіноча

1.